

TUOKO LAPSI LEIVÄN TULLESSAAN?

Näkökulmia lapsiköyhyyteen yksinhuoltajaäitien perheissä

Marja Juuri-Oja
Kandidaatin tutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

TUOKO LAPSI LEIVÄN TULLESSAAN?

Näkökulmia lapsiköyhyyteen yksinhuoltajaäitien perheissä

Marja Juuri-Oja

Sosiaalityö

Kandidaatintutkielma

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Teija Karttunen

Maaliskuu 2021

Sivumäärä: 29 sivua + 1 liite

Tässä tutkielmassa tarkastelen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin lapsiköyhyyden kokemusta yksinhuoltajaäitien perheissä sekä etsin köyhyyteen johtaneita syitä ja riskitekijöitä. Tutkielman aineisto koostuu 19:stä vuosina 2006-2020 julkaistusta artikkelista ja tutkimuksesta, jotka käsittelevät köyhyyttä Suomessa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Aineistosta löysin teemoittelun avulla kuusi köyhyyttä aiheuttavaa tai sitä ylläpitävää tekijää sekä neljä köyhyyden kokemukseen liittyvää ilmiötä. Köyhyyttä aiheuttavat ja ylläpitävät tekijät liittyivät koulutustasoon, työmarkkinoille osallistumiseen, fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, perherakenteeseen, köyhyyden ylisukupolviseen periytymiseen sekä yhteiskunnallisiin perhepoliittisiin ratkaisuihin. Seitsemänneksi teemaksi valitsin lasten omat käsitykset köyhyyden syistä. Köyhyyden kokemusta kuvaavat ilmiöt liittyivät hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin, jokapäiväisestä elämästä suoriutumiseen sekä köyhyyden herättämiin tunteisiin.

Keskeisiä köyhyydelle altistavia riskitekijöitä ovat matala koulutustaso sekä työllisyystekijät. Alhainen koulutus johtaa usein pienipalkkaisuuteen ja epätyyppillisiin työsuhteisiin, jolloin tulotaso ei riitä nostamaan perhettä köyhyysrajan yläpuolelle. Työelämän muutosten myötä sellaiset työpaikat, joihin riittää matala koulutustaso, ovat myös vähentyneet, mikä voi johtaa työttömyyteen. Köyhyyden ylisukupolvinen periytyminen on lasten kannalta suuri riskitekijä. Erityisen haitallista lasten tulevaisuudelle on vanhemman pitkäaikainen toimeentulotukiasiakkuus. Aineistoni mukaan kaikkia näitä riskitekijöitä esiintyy yksinhuoltajaäitien perheissä muita useammin.

Köyhyys kokemuksena läpäisee kaikki elämänaalueet. Köyhyyden aiheuttama stressi ja häpeä heijastuvat sekä perheen sisäisiin että lapsen muihin sosiaalisiin suhteisiin. Erilaiset kulutusresurssit synnyttävät eriarvoisuutta, määrittävät lapsen asemaa vertaissuhteissa sekä aiheuttavat pelkoa leimaantumisen ja ulos sulkemisesta. Lapsiperheissä koetun köyhyyden tutkiminen on tärkeää, jotta voitaisiin ajoissa puuttua riskitekijöihin, välttää vaurioittavia köyhyyden kokemuksia sekä ehkäistä köyhyyden ylisukupolvistumista.

Avainsanat: köyhyys, lapsiköyhyys, yksinhuoltajaäidit, köyhyyden riskitekijät, köyhyyden kokemus

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 KÖYHYTTÄ YMMÄRTÄMÄSSÄ	2
2.1 Köyhyys	3
2.2 Lapsiköyhyys	4
2.3 Yksinhuoltajaäitiys riskitekijänä	6
2.4 Köyhyys osana lapsiperheen arkea	8
2.5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	9
3 TUTKIMUSASETELMA JA AINEISTO	10
3.1 Tutkimusmenetelmä ja tiedonhaku	10
3.2 Aineisto ja analyysi	11
4 LAPSIKÖYHYYS YKSINHUOLTAJAÄITIEN PERHEISSÄ	12
4.1 Köyhyyttä aiheuttavat ja ylläpitävät riskitekijät	12
4.2 Köyhyyden kokemus	17
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	22
5.1 Johtopäätökset	22
5.2 Pohdinta	26
5.3 Tutkimuksen luotettavuus sekä jatkotutkimuksen aiheet	28
Lähteet	30
Liitteet	33

1 JOHDANTO

Vanhan sanonnan mukaan lapsi tuo leivän tullessaan. Maatalouskulttuurissa omavaraistalouden aikaan suuri perhe tarkoitti paljon työntekijöitä talon töihin, jotta pystyttiin varmistamaan toimeentulo. Lisäksi lapset takasivat perheen vanhemmille vanhuuden turvan huolehtiessaan heistä näiden ikäännyttyä. (mm. Pulma 1994, 25-27.) 2000-luvulla tilanne on toisin. Teollisuusyhteiskunnassa lasten saaminen ei enää ole elinkeinon edellytys, vaan perhe perustetaan muista syistä. Lapsiperheiden hyvinvointia viime vuosikymmeninä heikentäneet poliittiset päätökset ja tukien leikkaukset (kts. esim. Eskelinen & Sironen 2017, 17, 21, 32; Salmi, Närvi & Lammi-Taskula 2016, 13-17) voivat saada yhä useamman kuitenkin pohtimaan, onko perheen perustamiseen varaa. Köyhyys on arkea monessa lapsiperheessä ja se saattaa muodostua sukupolvia kestäväksi jatkumoksi (Eskelinen & Sironen 2017, 30). Samaan aikaan kun hyvin toimeentulevien perheiden tulotaso jatkaa nousuaan, kasvaa huono-osaisissa perheissä elävien lasten määrä (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheissä kokemuksia toimeentulon hankaluudesta muuta väestöä useammin”). Lapsen mukanaan tuoma leipä onkin muuttunut kovin kapeaksi.

Pohjoismaissa suositaan kahden ansaitsijan mallia kotitalouden elättämisessä (mm. Hakovirta 2006). Suomalaisessa yhteiskunnassa oletusarvo on, että jokainen työikäinen ja -kykyinen elättää itsensä ja perheensä ja perheen elatuksesta vastaavat molemmat vanhemmat. Kun perheessä on syystä tai toisesta vain yksi huoltaja, on hän yksin vastuussa kaikista perheen kuluista. Tällaisessa tilanteessa elävät yksinhuoltajat ovat haavoittuvassa asemassa verrattuna kahden vanhemman perheisiin. Lapsiperheet ovat taloudellisesti yhä eriarvoisemmassa asemassa, mikä näkyy eroina perheiden materiaalisissa kulutusmahdollisuuksissa sekä psyykkisessä hyvinvoinnissa (mm. Hakovirta & Rantalaiho 2012).

Suomalaisen hyvinvointivaltion muodostuessa toisen maailmansodan jälkeen pyrittiin heikommin toimeentulevaa kansanosaa auttamaan sosiaalivakuutuksen, sosiaalihuollon uudistuksen ja tulonsiirtojen keinoin. Niin lapsiperheissä kuin muissakin kansanryhmissä elintaso nousi ja vähäosaisille pystyttiin takaamaan ruoan, asunnon, lämmön ja vaatteiden kaltaiset perustarpeet. (Kts. esim. Urponen 1994.) Nyky-yhteiskunnassa pelkkien perustarpeiden tyydyttämistä voidaan tuskin kuitenkaan pitää riittävänä kriteerinä hyvinvoinnille. Tämän päivän Suomessa olisi vaikea kuvitella tulevansa toimeen esimerkiksi ilman tietokonetta tai puhelinta. Taloudellinen epätasa-arvo tässä suhteessa nousi esiin, kun vuonna 2020 koronapandemian myötä etäopetukseen siirryttäessä kaikilla

perheillä ei ollut tarjota lapsille sellaisia tietoteknisiä laitteita, joilla opetukseen osallistuminen olisi ollut mahdollista (Mtv Uutiset 14.12.2020). Perheiden erilaiset kulutusmahdollisuudet luovat eriarvoisuutta, mikä näkyy konkreettisesti lasten ja nuorten elämässä (esim. Hakovirta & Rantalaiho 2012). Suomesta on tullut luokkayhteiskunta, jossa hyvinvoinnin erot alimpien ja ylimpien tuloluokkien välillä jatkavat kasvamistaan (mm. Salmi 2020, luku ”Lapsiperheissä kokemuksia toimeentulon hankaluudesta muuta väestöä useammin”).

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsiköyhyyttä ja sen ilmenemismuotoja. Selvitän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin lapsiköyhyyden kokemusta perheissä sekä etsin sellaisia tekijöitä, jotka aiheuttavat ja ylläpitävät köyhyyttä. Lähestyn aihetta yksinhuoltajaäitien perheiden näkökulmasta. Useiden tutkimusten ja tilastojen mukaan (mm. Airio 2006; Liikanen 2017; Sauli, Salmi & Lammi-Taskula 2011) yksinhuoltajat ovat suurimmassa riskissä ajautua köyhyysrajan alapuolelle. Naisten tulot taas jäävät Saulin (2013) mukaan keskimäärin miesten tuloja pienemmiksi kaikissa kotitaloustyypeissä. Tästä voi vetää johtopäätöksen, jonka mukaan yksinhuoltajaäidit ovat taloudellisesti muita heikommassa asemassa. Kiinnostukseni kohdistuu juuri tähän heikoimmassa asemassa olevaan ryhmään.

Tutkielmani toisessa luvussa määrittelen erillisissä alaluvuissa työni keskeiset käsitteet, joita ovat köyhyys, lapsiköyhyys, yksinhuoltajaäitiys köyhyyden riskitekijänä sekä köyhyys osana lapsiperheen arkea. Lisäksi esittelen tutkimustehtävän sekä tutkimuskysymykset. Kolmannessa luvussa kerron kirjallisuuskatsauksesta tutkimusmenetelmästä, kuvaan tiedonhakuani sekä esittelen aineiston ja sen analyysin. Neljännessä luvussa käsitteelen tutkielmani tuloksia eritellen ne köyhyyttä aiheuttaviin ja sitä ylläpitäviin riskitekijöihin sekä köyhyyden kokemukseen yksinhuoltajaäitien perheissä. Viimeisessä luvussa pohdin tutkielmani tuloksia sekä niiden sijoittumista sosiaalityön kontekstiin.

2 KÖYHYTTÄ YMMÄRTÄMÄSSÄ

Ymmärtääkseen lapsiköyhyyttä, on ensin määriteltävä, mitä tarkoitetaan köyhyydellä. Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti köyhyyden määritelmää suhteellisen köyhyyden sekä köyhyyden kaksoisehdon pohjalta. Tämän jälkeen käsitteelen lapsiköyhyyden käsitettä. Selvitän myös, miksi yksinhuoltajaäitiys on yksi merkittävimmistä köyhyyden riskitekijöistä lapsiperheissä. Köyhyyttä osana lapsiperheen arkea käsittelevässä luvussa tarkastelen, miten köyhyys näkyy lasten ja lapsiperheiden elämässä

kulutuksen ja taloudellisen eriarvoisuuden muodossa. Tämä aiempi tutkimus taustoittaa tutkielmassani käytettäviä käsitteitä sekä toimii pohjana ja vertailukohteena aineiston tulkinnalle.

Tutkielmani keskeisen käsitteen, yksinhuoltajuuden määrittelemisen ei ole ongelmantonta ja määritelmät vaihtelevat eri yhteiskunnissa. Yksinhuoltajuuden tulkintaan vaikuttavat mm. verotukseen ja lainsäädäntöön liittyvät seikat, viralliset tilastot sekä sosiaaliturvaetuuksia koskevat oikeudet. Kansainvälisessä tilastoinnissa käytetty määritelmä yksinhuoltajasta on alle 18-vuotiaan lapsen kanssa ilman avo- tai aviopuolisoa asuva vanhempi. Kuitenkin eri maiden lainsäädännöt mutkistavat tätäkin määritelmää esimerkiksi lapsen iän suhteen. Joissain maissa lapsen elatusvelvollisuus jatkuu vielä 18 ikävuoden jälkeenkin, jolloin lapsen täysi-ikäisyys ei poista yksinhuoltajan taloudellista vastuuta lapsesta. Suomalainen hallintokäytäntö perustuu ns. jääkaappimääritelmään, jonka mukaan yksinhuoltajaperhe on perhe, jossa tosiasiallisesti asuu vain yksi aikuinen sekä vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Hakovirta 2006, 26-28.) Tässä tutkielmassa tarkoitan yksinhuoltajalla viimeksi mainitun määritelmän mukaista alaikäisen lapsen kanssa yksin asuvaa vanhempaa.

2.1 Köyhyys

Tavanomainen tapa eritellä köyhyyttä on jakaa se absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttinen köyhyys on puutetta inhimillisen elämän kannalta elintärkeistä perustarpeista, kuten ravinnosta, vaatetuksesta ja asumuksesta. Tällaista köyhyyttä esiintyy lähinnä kehitysmaissa, mutta myös länsimaissa kaikkein huono-osaisimmilla, kuten asunnottomilla tai paperittomilla. (Eskelinen & Sironen 2017, 4-5.) Teollistuneissa yhteiskunnissa tyypillisempää on suhteellinen köyhyys, jossa köyhän elintaso verrataan ympäröivän yhteiskunnan elintasoon. Townsend (1979, 31) määrittelee suhteellisesti köyhiksi ihmiset ja ihmisryhmät, jotka eivät kykene varattomuutensa takia osallistumaan yhteiskunnassa normaalina ja tavanomaisena pidettyyn elämäntapaan ja tulevat näin käytännössä suljetuksi muun yhteiskunnan ulkopuolelle. Paitsi aineellista niukkuutta ja puutetta, köyhyys on siis myös yhteiskunnallista osallistumista ja elämisen mahdollisuuksia rajoittava tekijä (Karvonen, Mäntylä & Salmi 2016, 7).

Köyhyyden kriteerinä voidaan pitää ns. köyhyyden kaksoisehtoa, jonka mukaan taloudellisten resurssien puute aiheuttaa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta. Lisäksi näiden tekijöiden välillä tulee olla syy-yhteys niin, että juuri taloudelliset ongelmat vaikuttavat sosiaaliseen

toimintakykyyn negatiivisesti. (Kangas & Ritakallio 2005, 29; Laihiala 2020, luku ”Johdanto”.) Yhtenä köyhyyden mittarina voidaan pitää toimeentulotukiasiakkuutta, joka on Suomessa sosiaaliturvan viimesijainen ja tarveharkintainen tukimuoto. Toimeentulotuella on poliittishallinnollisesti määritelty tuloraja, jonka alittavalla on oikeus tukeen. Myönteisen tukipäättöksen saaminen siis tarkoittaa, että ihminen on viranomaisen kriteereillä mitattuna huono-osainen. Toimeentulotuen saaminen edellyttää myös sen hakemista, jolloin hakijalla on tämän lisäksi omakohtainen kokemus huono-osaisuudesta. (Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio 2020, luku ”Toimeentulotuki huono-osaisuuden indikaattorina”; Kangas & Ritakallio 2005, 50; Laihiala 2020, luku ”Johdanto”.)

Köyhyysriskirajana pidetään usein EU:n käyttämää suhteellisen köyhyyden mittaria, jonka mukaan köyhiksi lasketaan ne taloudet, joiden tulot jäävät alle 60%:een kotitalouksien mediaanitulosta (Kangas & Ritakallio 2008, 11). Köyhyysriskirajan käsite on sikäli ongelmallinen, että se reagoi mediaanitulon muutokseen esimerkiksi talouslaman aikaan ja liikkuu sen mukana. Köyhyysrajan laskiessa mediaanitulon myötä syntyy tilastollinen harha köyhien määrän vähenemisestä, kun köyhyysrajan alle jää entistä vähemmän ihmisiä. Todellisuudessa köyhien määrä ei vähene eikä heidän euromääräinen tulotasonsa nouse, vaikka tilastollisesti siltä näyttää. (Eskelinen & Sironen 2017, 6-7; Karvonen ym. 2016, 7.)

2.2 Lapsiköyhyys

Kun puhutaan lapsiköyhyydestä, tarkoitetaan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävissä perheissä asuvien alle 18-vuotiaiden lasten osuutta koko lapsiväestöstä (Karvonen ym. 2016, 6). Lapsiperheköyhyydellä taas tarkoitetaan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuutta kaikista lapsiperheistä. (Kallio & Hakovirta 2020, luku ”Lapset huono-osaisuus- ja köyhyystutkimuksessa”.) Lapsiköyhyys laski Suomessa 1960-luvulta aina vuoteen 1994 asti. Sen jälkeen lapsiperheiden taloudellinen asema on heikentynyt ja tuloerot kasvaneet. Talouslamma seuranneella nousukaudella suhteellinen köyhyys kasvoi aina vuoteen 2008 asti, jolloin kansantalous taas heikkeni uuden taantumien myötä. Nousukauden aikana koko väestön köyhyysaste kaksinkertaistui ja lapsiväestön köyhyysaste lähes kolminkertaistui. (Eskelinen & Sironen 2017, 17, 21, 32; Salmi ym. 2016, 13-17.) Yhdysvalloissa jopa kolmasosa lapsista kokee köyhyyttä jossain vaiheessa lapsuutta ja 10%:lla köyhyys kestää vähintään puolet lapsuudesta. Yhdysvaltojen lapsiköyhyysaste onkin korkein muihin teollistuneisiin maihin verrattuna lasten osuuden koko köyhästä väestöstä ollessa kolmannes. (Mooney, Knox & Schacht 2016, 186.)

2010-luvun aikana köyhyysaste Suomessa on kasvanut erityisesti pikkulapsiperheissä. Se on korkea sekä niissä perheissä, joissa nuorin lapsi on alle kouluikäinen, että niissä perheissä, joissa kaikki lapset ovat alle kouluikäisiä. Lapsiperheiden tulotaso on myös vaihdellut voimakkaasti. Ylimmän tuloviidenneksen tulotaso on noussut selvästi vuodesta 1990 vuoteen 2016, kun taas alimmassa tuloviidenneksessä kasvu on ollut hyvin vähäistä. (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden muutokset vuosina 1995-2017”.)

Lapsiköyhyyden taustalla on usein työttömyyttä, matalaa koulutustasoa sekä muutoksia työelämässä. Köyhien perheiden huoltajat ovat muita lapsiperheellisiä useammin epätyypillisissä työsuhteissa, kuten pätkä- tai osa-aikatoissa sekä työskentelevät matalapalkka-aloilla. (Eskelinen & Sironen 2017, 21; Salmi ym. 2016, 21.) Tähän vaikuttaa köyhien lapsiperheiden huoltajien matalampi koulutustaso verrattuna muihin lapsiperheiden huoltajiin. Suomessa 38% köyhien lapsiperheiden huoltajista oli vuonna 2016 ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta, kun muissa lapsiperheissä vastaava luku oli alle 10%. (Salmi 2020, ”Lapsiperheköyhyyden taustalla niukka koulutus ja työelämän muutos”.)

Monissa teollistuneissa maissa perheen köyhyys näkyy lasten koulumenestyksessä sekä koulutukseen hakeutumisessa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa heikommassa asemassa olevien perheiden lasten on todettu menestyvän koulussa huonommin kuin taloudellisesti paremmin toimeentulevien perheiden lasten. Heillä oli huonompia arvosanoja ja he suorittivat muita harvemmin perusasteen jälkeisen tutkinnon (high school tai college). Köyhien perheiden matalasti koulutetuilla vanhemmilla ei ole kykyä tai mahdollisuutta tukea lastensa koulunkäyntiä maassa, jossa opiskelu on maksullista. Korkeat lukukausimaksut sekä muut opiskelun kustannukset ovat usein esteenä lapsen opinnoille. Yhdysvalloissa köyhempien perheiden lapset käyvät usein myös heikkotasoisempia kouluja kuin varakkaampien perheiden lapset. Näissä kouluissa luokkakoot ovat suurempia, opettajien vaihtuvuus suurempaa ja sosiaaliset ongelmat tavallisempia kuin parempitasoisissa kouluissa. (Mooney ym. 2016, 193-194.)

Toisaalta koulutus tai työkään eivät aina takaa taloudellista toimeentuloa. Vaikka Yhdysvalloissa köyhän perheen vanhemmat ovat tyypillisesti työttömiä, lisääntyy köyhyys myös työssäkäyvien keskuudessa (Mooney ym. 2016, 187). Suomessa köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden huoltajista viidenneksellä on korkeakoulututkinto ja jopa puolessa huoltaja on töissä. Vaikka koulutustaso Suomessa on noussut, samalla työelämän epävarmuus on kasvanut ja koskettaa yhtä

lailla korkeakoulutettuja. Korkeakoulutettujen huoltajien osuus köyhien lapsiperheiden huoltajista on kasvanut enemmän kuin heidän osuutensa kaikkien lapsiperheiden huoltajista. (Salmi ym. 2016, 21-24.)

Köyhät kotitaloudet ovat muita riippuvaisempia tulonsiirroista, joiden osuus heidän käytettävissä olevista tuloistaan on Suomessa kolminkertainen verrattuna muihin lapsiperheisiin. Samalla kuitenkin lapsiperheiden etuudet ovat heikentyneet suhteessa muiden väestöryhmien perusturvaan. (Salmi ym. 2016, 24-25.) Esimerkiksi lapsilisien, kotihoidon tuen ja vanhempainpäivärahojen leikkaukset 1990-luvun alussa jättivät lapsiperheiden tulonsiirtojen reaaliarvon jälkeen paitsi ansioiden ja elinkustannusten, myös muille väestöryhmille suunnattujen tulonsiirtojen kehityksestä (Salmi 2020, luku ”Poliittisilla päätöksillä heikennetty lapsiperheiden toimeentulo”). Vähimmäisvanhempainraha jäi ennalleen 2011, kun työttömän peruspäivärahaa nostettiin, mikä heikensi perheellisen asemaa suhteessa työttömän asemaan (Salmi ym. 2016, 24-25). Viimeisten vuosikymmenten aikana lapsille ja perheille suunnattujen menojen osuus sekä sosiaalimenoista että bruttokansantuotteesta on joko pysynyt paikallaan tai laskenut (Virtanen 2018, 15).

Hyvinvointivaltion rooli köyhyiden poistajana on erilainen Pohjoismaissa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Suomessa ja Ruotsissa tulonsiirtojärjestelmä tasaa tuloeroja ja vähentää köyhyyttä. Keski-Eurooppalaista hyvinvointivaltiota edustavassa Saksassa taas monet palvelut ovat ansiosidonnaisia ja tulonsiirtojärjestelmä saattaa jopa lisätä työssäkäyvien köyhyyttä. Vähäisintä yhteiskunnan tuki on angloamerikkalaisia maita edustavissa Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa, joissa hyvinvointia tuotetaan etupäässä yksityisillä markkinoilla ja esimerkiksi yksinhuoltajien asema on hyvin heikko. (Airio 2006, 297, 306.)

2.3 Yksinhuoltajaäitiys riskitekijänä

Jyrkimmin köyhyysaste on kasvanut yksinhuoltajaperheissä. Yksinhuoltajaperheiden köyhyysaste lähti Suomessa muita lapsiperheitä jyrkempään nousuun 1990-luvulla nousten aina vuoteen 2007 asti. Muutaman vuoden laskun jälkeen yksinhuoltajien köyhyysaste lähti taas nousuun ja vuonna 2017 lähes joka kolmas yksinhuoltajaperhe jäi köyhyysrajan alapuolelle. (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheköyhyiden muutokset vuosina 1995-2017”.) Yksinhuoltajuus onkin yksi merkittävimmistä köyhyysriskeistä niin Suomessa, Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin (mm. Eskelinen & Sironen 2017, 21, 32; Härkönen 2017, 15; Mooney ym. 2016, 187).

Yksinhuoltajaperheiden asema on muita heikompi kaikilla mittareilla mitaten ja lapsiköyhyys on niissä huomattavasti yleisempää kuin kahden huoltajan perheissä. Suomessa useampi kuin joka neljäs yksinhuoltajaperhe on määritelmällisesti köyhä ja esimerkiksi toimeentulotuen tarve on yhden huoltajan perheissä huomattavasti yleisempää kuin kahden huoltajan perheissä. (Eskelinen & Sironen 2017, 17, 21, 32; Salmi ym. 2016, 13-17.) Teollistuneista maista yksinhuoltajaäitien köyhyys on suurinta Yhdysvalloissa. Yhdysvalloissa yksinhuoltajaäideille kohdistettu tuki, kuten tulonsiirrot, verohelpotukset, lasten päivähoido, terveydenhuolto ja naisvaltaisten alojen palkkataso ovat matalammalla tasolla kuin muissa teollistuneissa maissa. (Mooney ym. 2016, 187.)

Suomessa yksinhuoltajaäitien ansiotaso, työllisyysaste sekä koulutustaso ovat pienempiä kuin puolisoäitien (mm. Sauli 2013). Härkösen (2017) mukaan useissa Euroopan maissa - Suomi mukaan lukien - yksinhuoltajuuden ja alhaisen koulutuksen välinen yhteys on voimistunut. Tämä näkyy siinä, että perus- ja keskiasteen koulutuksen suorittaneiden naisten yksinhuoltajuus on lisääntynyt, mutta korkeakoulutetuilla naisilla vastaavaa kehityskulkua ei havaittu. (Härkönen 2017, 2-3.) Myös Jalovaaran (2020, luku ”Tutkimukseni lähtökohdat”) mukaan matalasti koulutettujen äitien lapset syntyvät muita useammin yksinhuoltajaäideille tai avoliitossa eläville äideille, kun taas korkeasti koulutettujen äitien lapsista yli kaksi kolmannesta syntyy avioliitossa oleville äideille.

Yksinhuoltajista valtaosa on äitejä (Sauli 2013, 161). Tämä johtuu osittain perinteisestä sukupuolten välisestä työnjaosta. Perhettä jää usein eron jälkeen yksin elättämään äiti. (Salmi ym. 2016, 42.) Yhdysvalloissa naisten osuus köyhyydessä elävistä on hieman suurempi kuin miesten. Naisilla on myös miehiä harvemmin korkeakoulututkinto, mikä johtaa naiset helposti matalapalkka-aloille, kuten toimistotöihin ja palvelualalle. Toisaalta naisten tulotaso jää Yhdysvalloissa miehiä alhaisemmaksi myös korkeammin koulutettujen keskuudessa. (Mooney ym. 2016, 186.) Naisten alhaisempi ansiotaso selittää osaltaan yksinhuoltajien pienituloisuutta Suomessakin. Pienipalkkaisuus yhdistettynä yksinhuoltajaäidin elatustaakan suuruuteen tuottaa korkean pienituloisuusasteen sekä köyhyysriskin. (Sauli 2013, 173.) Suomalaisissa yksinhuoltajaäitien talouksissa on myös lähes viisi kertaa enemmän alaikäisiä lapsia kuin yksinhuoltajaisien talouksissa. Mitä enemmän lapsia perheessä on, sitä pienemmät ovat käytettävissä olevat tulot perheenjäsentä kohden. Suurimmat yksinhuoltajaperheet sijoittuvatkin kahteen pienituloisimpaan tuloneljännekseen. (Sauli 2013, 163.)

Kun perheessä on toimeentulo-ongelmia, ne kuormittavat helposti puolisoitten välistä suhdetta ja kasvattavat näin eron riskiä. Tällöin köyhyys ja toimeentulon vaikeudet voivat toimia

yksinhuoltajuutta tuottavina tekijöinä. (Salmi ym. 2016, 42.) Köyhyyden taustalla on myös sukupuolten välisiä eroja tuottavia mekanismeja. Naiset tekevät miehiä useammin palkatonta hoivatyötä kotona, mikä johtaa äitien heikompaan asemaan työmarkkinoilla, alempaan ansiotasoon sekä heijastuu myös ansiosidonnaisiin etuuksiin. Yhä edelleen työelämässä näkyy kahtiajako nais- ja miesvaltaisiin aloihin, joista naisvaltaiset alat ovat vähemmän arvostettuja ja huonommin palkattuja. (Sauli 2013, 170-173.) Suomessa koulutuksen ulkopuolelle jääminen on tyypillisempää miehille kuin naisille, mikä saattaa tulevaisuudessa asettaa naiset suurempaan taloudelliseen vastuuseen lapsiperheen huoltajana. Naisten alempi palkkataso sekä miehiä yleisemmät pätkä- ja osa-aikatyöt voivat siten tuottaa entistä enemmän lapsiperheköyhyyttä. (Salmi ym. 2016, 42.)

2.4 Köyhyys osana lapsiperheen arkea

Lapsuudessa koetulla köyhyydellä on kauaskantoisia seurauksia. Lapsuuden olosuhteet luovat perustan myöhemmälle hyvinvoinnille ja terveydelle. Kun lapsi joutuu kokemaan pitkäkestoista köyhyyttä, sillä on monia kielteisiä vaikutuksia lapsen kehitykselle. Köyhyys asettaa rajoitteita ympäristön tavanomaiseen elämään osallistumiselle aiheuttaen ulkopuolisuutta, osattomuutta ja häpeän tunteita. Lapsi on vaarassa joutua kiusatuksi ja ulossuljetuksi vertaisryhmästään heikompien kulutusmahdollisuuksien takia. Näillä negatiivisilla kehityskuluilla on kielteinen vaikutus niin lapsen fyysiseen kuin psyykkiseenkin terveyteen. Toimeentulo-ongelmien on myös todettu periytyvän herkästi, joten köyhissä perheissä kasvaneilla lapsilla on korostunut riski pysyä köyhinä tulevaisuudessakin. (Eskelinen & Sironen 2017, 31; Salmi ym. 2016, 37.)

Yhteiskunta ja ihmisten elämä ovat muuttuneet entistä kulutuskeskeisemmiksi. Tämä näkyy myös lasten ja nuorten elämässä. Lisääntyneellä kulutustavaroiden omistamisella on merkittävä vaikutus identiteetin muodostumiseen ja itsetunnon kehittymiseen. Kuluttaminen näyttäytyy paitsi hyvinvoinnin mittarina, myös sosiaalisiin ryhmiin kiinnittävänä tekijänä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 17.) Materialilla on vahva merkitys lasten välisen yhteenkuuluvuuden tunteen muodostumisessa. Taloudellinen eriarvoisuus voi aiheuttaa häpeän, epäonnistumisen ja ulos suljetuksi tulemisen pelkoa, mikäli lapsella ei ole mahdollisuutta ostaa samanlaisia tavaroita ja harrastaa samoja asioita kuin muut. Lapsen arjessa ovat läsnä kulttuuriset odotukset sen suhteen, mitä hänen tulisi omistaa ja tehdä sekä taloudelliset resurssit, jotka rajaavat mahdollisuuksia toimia näiden odotusten mukaisesti. Tämä ristiriita luo eriarvoisuutta ja pahimmillaan stigmatsoi tuottaen lapselle vakavampia ongelmia kuin pelkkä materiaallinen puute. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15-16.)

Lapsiperheet kokevat menojen kattamisen tuloilla vaikeaksi useammin kuin koko väestö ja yksinhuoltajat vaikeammaksi kuin muut lapsiperheet. Tämä selviää Tilastokeskuksen tulonjakotilastosta sekä THL:n vuonna 2012 tehdystä kyselystä. Esimerkiksi kansantalouden ja työllisyyden muutokset vaikuttavat siihen, miten lapsiperheet arvioivat tulojensa riittävyttä. Myös sukupuolten välillä on eroja taloudellisen selviämisen kokemisessa. Äidit ovat isejä useammin huolissaan paitsi toimeentulosta myös omasta jaksamisestaan ja taidoistaan vanhempana sekä lapsen fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Toimeentulon vaikeus on yhteydessä vanhempien ja lasten hyvinvointiin sekä siihen, miten perheessä koetaan mahdolliset muut kuormittavat tekijät, kuten terveydelliset ongelmat tai ongelmat parisuhteessa. (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheissä kokemuksia toimeentulon hankaluudesta muuta väestöä useammin”.)

2.5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Lapsiperheissä koetun köyhyyden tutkiminen on tärkeää, jotta voitaisiin vaikuttaa sellaisiin yhteiskunnan rakenteisiin, jotka aiheuttavat tai ylläpitävät köyhyyttä. Köyhyyden ilmiön ymmärtäminen yksilön ja perheen kokemuksen kannalta on myös oleellinen osa sosiaalityön osaamista, sillä vähävaraisuus on usein kohdattu ongelma sosiaalityössä (Karjalainen 2017, luku 16.3). Tutkimustehtäväni on tarkastella lapsiköyhyyttä yksinhuoltajaäitien perheissä. Pohdin aikaisemman tutkimuksen valossa lapsiköyhyyden ilmenemismuotoja, millaiset tekijät altistavat köyhyydelle ja ylläpitävät sitä sekä millaisia ilmiöitä ja elementtejä yksinhuoltajaäitien köyhyyteen liittyy.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaiset riskitekijät aiheuttavat ja ylläpitävät köyhyyttä yksinhuoltajaäitien perheissä?
- 2) Millaisia köyhyyteen yhdistyviä elementtejä ja ilmiöitä yksinhuoltajaäitien elämässä voidaan havaita?

Rajaan tutkielmani koskemaan yksinhuoltajaäitien kokemaa länsimaille tyypillistä suhteellista köyhyyttä. Aineistoni koostuu pohjoismaisista, eurooppalaisista ja yhdysvaltalaisista tutkimuksista. Syyn tälle rajaukselle selvitän seuraavassa luvussa, jossa käsittelen aineiston hankintaa.

3 TUTKIMUSASETELMA JA AINEISTO

3.1 Tutkimusmenetelmä ja tiedonhaku

Tutkielmani toteutustapa on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Salmisen (2011, 4) mukaan kirjallisuuskatsauksessa tutkimuksen kohteena ovat olemassa olevat tutkimukset, joiden tuloksia kokoamalla muodostetaan uusia tutkimustuloksia. Salminen (2011, 3) viittaa Baumeisteriin ja Learyyn (1997, 312), joiden mukaan kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan esimerkiksi rakentaa kokonaiskuvaa asiakokonaisuudesta tai tunnistaa siinä ilmeneviä ongelmia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus, jossa aineistot voivat olla laajoja eivätkä sitä sido tarkat metodiset säännöt. Tutkittavaa ilmiötä on sen avulla mahdollista kuvata laaja-alaisesti sekä luokitella sen ominaisuuksia. (Salminen 2011, 5.)

Ensimmäiset aineistohaut tein Social Services Abstracts -tietokannasta. Käytin Boolean menetelmällä hakusanoja families with children AND poverty AND single mothers. Kielivalintoinani oli suomi ja englantia. Rajasin tulokset vertaisarvioituihin artikkeleihin ja määrittelin, että hakusanan on löydettävä tiivistelmästä. Koska hakutuloksia oli edellä mainituilla hakusanoilla liikaa, lisäsin vielä yhdeksi hakusanaksi experience. Näin tehdyn haun tuloksista useat kohdistuivat Afrikan maihin, Kauko-Itään ja Intiaan. Totesin kuitenkin näiden maiden yhteiskuntarakenteiden sekä köyhyyden ilmenemismuotojen poikkeavan kovin paljon Suomesta ja muista länsimaista. Kyseisiin eroihin paneutuminen olisi laajentanut tutkielmaani kohtuuttomasti, joten tein päätöksen kuvata tutkielmassani länsimaissa tyypillistä suhteellista köyhyyttä. Rajasin täten aineistoni eurooppalaisiin ja yhdysvaltalaisiin tutkimuksiin.

Lapsiköyhyyteen ja yksinhuoltajaäitiyteen liittyviä suomalaisia tutkimuksia hain manuaalisesti Yhteiskuntapolitiikka- ja Janus -lehdistä selaten lehtien vuosikerrat aikaväliltä 2000-2020. Janus -lehdestä en kyseisellä aikavälillä löytänyt hakuehdot täyttäviä artikkeleja. Google Scholarissa tein hakuja hakusanoilla single mother poverty. Hyödynsin myös lumipallometodia ja selasin aiheen taustoitukseen käyttämieni tutkimusten lähdeluetteloita hakien niistä aihetta käsittelevää vertaisarvioitua aineistoa. Tähän menetelmään sisältyi joitain ongelmia, joita käsittelem tarkemmin

viidennen luvun lopuksi. Lisäksi hyödynsin aineistossani teoksia, jotka olivat minulle tuttuja aiheen aikaisemmasta opiskelusta sekä materiaalia, josta sain vihjeen tutkielman ohjaajalta. Tutkimusaineisto sekä tiedonhaku on esitelty tarkemmin liitteessä 1.

3.2 Aineisto ja analyysi

Kertyneen aineiston kävin läpi silmäillen ja karsin pois artikkelit, jotka eivät täysin käsitelleet tutkimuskysymysten mukaisia aiheita. Valikoin tuloksista sellaiset tekstit, jotka käsitelivät köyhien yksinhuoltajaäitien arkea, taloudellista pärjäämistä, köyhyyden ilmenemistä perheen elämässä sekä köyhyyteen johtaneita tai sitä ylläpitäviä syitä. Otin mukaan aineistoon myös joitain sellaisia tekstejä, jotka eivät suoraan kohdistuneet yksinhuoltajaäitien perheisiin, mutta joissa käsiteltiin köyhille lapsiperheille tyypillisiä ilmiöitä. Tarkoitukseni oli saada näiden tekstien avulla tuloksia sellaisista ilmiöistä, jotka liittyvät pienituloisimpien ja tätä kautta myös köyhien yksinhuoltajaäitien perheiden elämään.

Lopullinen aineistoni koostuu 19 tekstistä, joista 11 on tieteellisessä lehdessä julkaistua artikkelia, kolme toimitetussa teoksessa julkaistua artikkelia, kaksi väitöskirjaa, kaksi muuta tutkimusta sekä yksi ammatillinen lisensiaatin tutkielma. Aineistosta kuusi tekstiä on englanniksi ja 13 suomeksi kirjoitettua ja ne sijoittuvat Suomeen, Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Aineistot on julkaistu vuosina 2006-2020. Viisi tutkimuksista on laadullisia ja 14 määrällisiä. Yksi aineiston artikkeli on kirjallisuuskatsaus, jonka mukanaoloa aineistossa pohdin myöhemmin tutkielman luotettavuutta arvioivassa luvussa 5.3. Aineistohaun tein syksyllä 2020.

Tavoitteeni oli löytää erityyppisiä ja eri näkökulmista tehtyjä tutkimuksia, jotka valottaisivat aihetta mahdollisimman laajasti. Toivoin löytäväni myös lasten näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia, joissa vähävaraisissa perheissä elävät lapset kertovat itse kokemuksistaan. Tällaisia tekstejä ei kuitenkaan juurikaan löytynyt. Ilmeisesti lasten näkökulmasta on tehty määrällisesti vain vähän tutkimuksia. Syitä tähän saattavat olla esimerkiksi aiheen arkaluonteisuus tai lasten haastattelujen ja kyselyvastausten pitäminen epäluotettavina.

Luin valitsemani aineiston ensin silmäillen läpi etsien siitä viittauksia sekä köyhyyden syistä että sen ilmenemismuodoista. Lajittelin tutkimukset niiden sisällön perusteella kahteen kategoriaan:

sellaisiin, joissa käsiteltiin köyhyyden johtaneita ja sitä ylläpitäviä syitä ja riskitekijöitä sekä sellaisiin, joissa käsiteltiin köyhyyttä joko lapsen tai vanhemman kokemuksen kautta. Tämän jälkeen luin aineiston läpi tarkemmin ja etsin sisällöstä aihetta käsitteleviä teemoja. Eskolan ja Suorannan (1998, luku ”Teemoittelu”) mukaan lähestyttäessä aineistoa teemoittelulla, siitä nostetaan esiin tutkimusongelman kannalta oleellisia aiheita. Köyhyyttä aiheuttavia ja sitä ylläpitäviä syitä käsittelevistä teksteistä teemoja löytyi kuusi: 1) koulutukseen, 2) työmarkkinoille osallistumiseen, 3) fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, 4) perherakenteeseen, 5) köyhyyden ylisukupolviseen periytymiseen sekä 6) yhteiskunnallisiin perhepoliittisiin ratkaisuihin liittyvät tekijät. Lisäksi valitsin seitsemänneksi teemaksi lasten omat käsitykset köyhyyden syistä, jotta sain varmistettua tutkielmassani myös lapsen äänen kuulumisen. Köyhyyden kokemukseen liittyviä teemoja aineistosta löytyi neljä: 1) hyvinvointiin, 2) sosiaalisiin suhteisiin, 3) jokapäiväiseen elämään sekä 4) tunteisiin liittyvät kokemukset.

4 LAPSIKÖYHYYS YKSIHUOLTAJÄITTIEN PERHEISSÄ

Tässä luvussa käsittelen tutkielmani keskeisiä tuloksia kahden alaluvun alla. Luvut esittelevät tuloksia köyhyyttä aiheuttavista ja sitä ylläpitävistä riskitekijöistä sekä köyhyyden kokemusta kuvailevista ilmiöistä. Alaluvuissa olen korostanut kursivilla kunkin aineistosta esiin nousseen teeman tekstin seuraamisen helpottamiseksi.

4.1 Köyhyyttä aiheuttavat ja ylläpitävät riskitekijät

Aineiston artikkeleista kymmenen käsitteli köyhyyden taustalla vaikuttavia tai sitä selittäviä asioita. Nimesin nämä löydökset köyhyyttä aiheuttaviksi ja sitä ylläpitäviksi riskitekijöiksi. Aineistosta esiin nousseet tekijät käsitelivät perheen huoltajan koulutusta, osallistumista työmarkkinoille, huoltajan terveydentilaa, perheen rakennetta, huono-osaisuuden periytymistä ylisukupolvisesti sekä yhteiskuntapolitiikan vaikutuksia perheiden toimeentuloon. Yksi artikkeli käsitteli lasten omia käsityksiä köyhyyden syistä, jotka nostin omaksi teemakseen.

Koulutuserot nousivat aineistosta vahvasti esiin köyhyyttä selittävänä ja sitä ylläpitävänä tekijänä. Salmi (2020) sekä Sauli ym. (2011) toteavat köyhien lapsiperheiden huoltajien olevan keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin muissa lapsiperheissä ja heiltä puuttuvan useammin peruskoulun

jälkeinen tutkinto. Vuonna 2016 toisen asteen tutkinto puuttui jopa 38%:lta köyhien lapsiperheiden huoltajista, kun vastaava määrä köyhyysrajan ylittävien perheiden vanhemmilla oli alle 10%. (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden taustalla niukka koulutus ja työelämän muutos”; Sauli ym. 2011, 539-540.) Myös Kalil ja Ryan näkevät alhaisen koulutuksen ja siitä seuraavan pienipalkkaisuuden aiheuttavan osaltaan taloudellista ahdinkoa yhden huoltajan perheille sekä perheille, joissa vanhemmat eivät ole naimisissa (Kalil & Ryan 2010, 57). Toisaalta köyhyysrajan alittaneissa lapsiperheissä on myös yhä enemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita huoltajia, mikä viittaa siihen, etteivät koulutuserot yksin toimi lapsiköyhyyttä ylläpitävänä tai sitä aiheuttavana tekijänä (Sauli ym. 2011, 539-540).

Koulutuserot myös vahvistavat sosiaalista eriarvoisuutta. Härkösen (2017) mukaan yksinhuoltajuus on yleisempää matalasti kuin korkeasti koulutettujen äitien keskuudessa. Härkönen näkee yksinhuoltajaäitien koulutuserot sekä matalasti koulutettujen yksinhuoltajaäitien suuren köyhyysriskin johtaneen siihen, että koulutuseroista on tullut keskeinen selitysmalli yksinhuoltajaäitien korkealle köyhyysasteelle. (Härkönen 2017, 20-21.)

Toinen vahvasti aineistosta esiin noussut köyhyyden selitysmalli oli *työllisyys* ja siihen liittyvät tekijät. Hakovirta (2006) tarkastelee tutkimuksessaan yksinhuoltajaäitien työllisyyden yleisyyttä eri maissa. Tutkimuksesta käy ilmi, että yksinhuoltajaäitien työllisyysaste on matalampi ja työttömyysriski korkeampi kuin puolisoäideillä (Hakovirta 2006, 163). Suomessa yksinhuoltajaäitien työllisyys heikkeni 1990-luvulla ja kääntyi nousuun 2000-luvun vaihteessa. Työllisyystaso jäi silti matalammaksi kuin 1990-luvun lamaa edeltäneenä aikana sekä matalammaksi kuin puolisoäitien työllisyystaso. Hakovirta pitää tätä kehityskulkua todennäköisimpänä syynä yksinhuoltajaäitien taloudellisen tilanteen heikentymiseen sekä köyhyyden kasvuun. (Hakovirta 2006, 131, 163; kts. myös Sauli ym. 2011, 538.)

Paitsi työttömyys, myös työelämän ja työn muutokset ovat lapsiköyhyyden taustatekijöitä. Köyhien lapsiperheiden huoltajille on tavallista sirpaleinen suhde työmarkkinoihin. Työsuhteet ovat epätyypillisiä ja koostuvat pätkä- ja osa-aikatoista. Työ on muuttunut ja vain vähän koulutusta edellyttävää palkkatyötä on vähemmän tarjolla. Köyhien lapsiperheiden huoltajien muita alhaisempi koulutustaso ja esimerkiksi peruskoulun jälkeisen tutkinnon puuttuminen johtavat siihen, ettei heille löydy enää töitä nykyisiltä työmarkkinoilta. (Sauli ym. 2011, 538-539.)

Vaikka työttömyys on merkittävä köyhyyttä ylläpitävä ja sitä selittävä tekijä, työssäkäyntikään ei suojaa lapsiperheitä köyhyydeltä (mm. Hakovirta 2006; Salmi 2020; Sauli ym. 2011). Hakovirran (2006, 131, 163) tutkimuksesta käy ilmi, että myös työmarkkinoilla olevat yksinhuoltajaäidit ovat köyhyysriskissä niin Pohjoismaissa, Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Kalilin ja Ryanin (2010, 47) tutkimuksen mukaan naimattomat äidit selviävät harvoin pelkillä työstä saaduilla tuloilla, vaan he joutuvat lisäksi hakemaan taloudellista tukea ja apua esimerkiksi sukulaisilta tai erilaisilta avustusjärjestöiltä. Salmen (2020) ja Saulin ym. (2011) mukaan noin puolessa köyhistä lapsiperheistä on työssä käyvä huoltaja, kun taas köyhissä lapsettomissa kotitalouksissa työttömyys selittää köyhyyttä selkeämmin. Työssäkäyvien köyhyys näyttää siis olevan tyypillistä nimenomaan lapsiperheille. (Salmi 2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden taustalla niukka koulutus ja työelämän muutos”; Sauli ym. 2011, 538.)

Myös *fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen* liittyvät tekijät selittävät lapsiköyhyyttä. Kalilin ja Ryanin (2010) mukaan terveysongelmat ja niiden vaikutukset työntekoon ovat usein köyhyyteen johtavan pienituloisuuden taustalla. Tutkimuksen mukaan naimattomien vanhempien muihin vanhempiin verrattuna heikompi fyysinen terveys, yleisemmät mielenterveysongelmat sekä runsaampi huumeiden käyttö vaikeuttavat työhön pääsemistä sekä työpaikan säilyttämistä. (Kalil & Ryan 2010, 43.) Parish, Magaña ja Cassiman (2008) tutkivat köyhiä, vajaakuntoisia yksinhuoltajaäitejä, joilla oli fyysisiä tai psyykkisiä sairauksia tai kehitysvammaisuutta. Vajaakuntoisuus aiheutti tutkimukseen osallistuneille äideille aineellista puutetta, ja he kokivat arjessaan useita haasteita. Äideille maksettu vammaisavustus oli oleellinen osa heidän toimeentuloaan ja he pelkäsivät, että töihin menemällä tai avoliittoon muuttamalla he menettävät avustuksen. (Parish ym. 2008, 56.) Näiden äitien kohdalla vajaakuntoisuus toimi köyhyyttä aiheuttavana ja ylläpitävänä tekijänä.

Perherakenne voi toimia köyhyyttä ylläpitävänä ja aiheuttavana tekijänä. Saulin ym. (2011) mukaan köyhän lapsiperheen perherakenne poikkeaa usein keskivertoperheestä. Köyhät lapsiperheet ovat selkeästi useammin suuria perheitä, joissa on kolme tai sitä enemmän lapsia. Verrattuna muihin lapsiperheisiin, monilapsisten perheiden köyhyysaste nousi nopeasti vuosien 1995 ja 2000 välillä ja on jäänyt tämän jälkeenkin muita lapsiperheitä korkeammalle tasolle. Köyhät lapsiperheet ovat myös tyypillisesti pikkulapsiperheitä, joissa osa tai kaikki perheen lapset ovat alle 7-vuotiaita. (Sauli ym. 2011, 539.) Salmen (2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden muutokset vuosina 1995-2017”) mukaan köyhyysaste on 2010-luvulla kasvanut erityisesti perheissä, joissa nuorin lapsi on alle 7-vuotias sekä

perheissä, joissa kaikki lapset ovat alle kouluikäisiä. Perherakennetta voidaan näin ollen pitää merkittävänä köyhyyttä selittävänä tekijänä.

Vauhkonen, Kallio ja Erola (2017) ovat tutkineet sosiaalisen huono-osaisuuden *ylisukupolvisuutta* Suomessa. Tutkimuksen mukaan huono-osaisuuden periytymisen taustalla ovat huono-osaistavien ominaisuuksien välittyminen vanhemmilta lapsille sekä ei-materiaalisten resurssien puute lapsuudessa (Vauhkonen ym. 2017, 509). Esimerkiksi vanhempien koulupudokkuus ennustaa myös lasten koulupudokkuutta, samoin työttömyys ennustaa lasten työttömyyttä. Vakavimmat ylisukupolviset vaikutukset ovat kuitenkin vanhempien pitkäaikaisella toimeentulotukiasiakkuudella, jolla todettiin olevan vahva yhteys niin lasten koulupudokkuuteen, työttömyyteen kuin toimeentulotukiasiakkuuteenkin. (Vauhkonen ym. 2017, 506-508.) Paitsi sosiaalisten ei-materiaalisten resurssien ja huono-osaistavien ominaisuuksien välittymisen, myös yksinhuoltajuuden havaittiin tutkimuksessa olevan voimakkaasti yhteydessä huono-osaisuuden periytymiseen (Vauhkonen ym. 2017, 510). Ylisukupolvisuus on siis erityisesti yksinhuoltajaperheitä koskettava köyhyyden taustatekijä.

Koivusillan (2020) mukaan perheen huono-osaisuudella on vaikutusta lasten mahdollisuuteen rakentaa tulevaisuuttaan. Tutkimuksesta käy ilmi, että köyhien perheiden lapsilla on keskimäärin huonompi itsetunto, mikä vaikuttaa osaltaan siihen, miten he uskovat omaan pärjäämiseensä tulevaisuudessa. Tutkimuksen mukaan kotitaustalla on merkitystä lapsen peruskoulun jälkeisiin suunnitelmiin sekä siihen, miten hän uskoo voivansa edetä elämässään. Vaikka heikot kotiolut eivät yksin selitä peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta jättäytymistä, yhdistettynä heikkoihin yhteistyö- ja tunnetaitoihin sekä heikkoon empatiakykyyn se saattaa toimia estävänä tekijänä mielekkääseen koulutukseen hakeutumiselle. (Koivusilta 2020, luku ”Johtopäätökset”.)

Lapsiköyhyyttä aiheuttavana ja ylläpitävänä tekijänä voidaan pitää myös *yhteiskunnallisia perhepoliittisia ratkaisuja*. Salmen (2020) mukaan lapsiperheille suunnattujen tulonsiirtojen reaalityson aleneminen 1990-luvun laman jälkeen selittää osaltaan lapsiköyhyyttä. Vanhempainpäivärahojen ja kotihoidontuen leikkaukset sekä lapsilisän jäädyttäminen lähes kymmeneksi vuodeksi osuivat kipeästi pienten lasten perheisiin ja jättivät lapsiperheet jälkeen ansiotulojen sekä elinkustannusten kehityksestä. (Salmi 2020, luku ”Poliittisilla päätöksillä heikennetty lapsiperheiden toimeentuloa”.) Sekä 1990-luvun puolivälin että vuoden 2008 taloudellisten taantumien välisenä kasvun aikakautena lapsille ja perheille suunnattujen menojen

osuus sosiaalimenoista ja bruttokansantuotteesta aleni (Virtanen 2018, 15). Lapsiperheiden hyvinvointiin ei siis panostettu edes talouskasvun vuosina (Sauli ym. 2011, 543).

Yksinhuoltajaäitien toimeentulo koostuu useista eri lähteistä, kuten Kalilin ja Ryanin (2010) sekä Hakovirran (2010) tutkimuksista käy ilmi. Kalilin ja Ryanin (2010) mukaan yksinhuoltajaäidit ovat riippuvaisia erilaisista tulonsiirroista pienten palkkatulojensa takia. Tutkimukseen osallistuneet äidit kuroivat palkkatulojen ja tulonsiirtojen jälkeistä köyhyyskuilua umpeen sukulaisilta ja ystäviltä saadulla tuella. Yksityisiltä tahoilta saatu tuki on kuitenkin aina epävarmempaa kuin valtiolta saatu tulonsiirto ja riippuvaista näiden yksityisten tahojen omasta taloudellisesta tilanteesta. Heikossa taloudellisessa asemassa olevat äidit tarvitsisivat myös usein pitkäaikaista tukea, mikä ei välttämättä toteudu sukulaisilta ja ystäviltä saadun tuen muodossa. (Kalil & Ryan 2010, 56-57.)

Avioeron jälkeen perheen taloudellinen tilanne usein heikkenee. Tällöin lapsen lähivanhempi saa etävanhemmalta elatusapua, tai hänen ollessaan maksukyvytön, valtiolta elatustukea. Hakovirran (2010) tutkimuksen mukaan elatusavulla ja -tuella on tärkeä rooli lapsiköyhyyden torjunnassa. Tutkimuksen mukaan läheskään kaikki yksinhuoltajakotitalouksissa asuvat lapset eivät kuitenkaan saa elatusapua etävanhemmalta ja valtion maksama elatustuki vaihtelee eri maissa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa valtio ei maksa elatustukea ja etävanhemman maksamaa elatusapuakin saa vain harva yksinhuoltajatalous. Näin ollen Iso-Britanniassa elatusavun lapsiköyhyyttä vähentävä vaikutus jää pieneksi. Suomessa elatusapu ja -tuki yhdessä vähentävät lapsiköyhyyttä enemmän, mutta vaikutus olisi suurempi, jos kaikki eroperheiden lapset saisivat elatusapua etävanhemmaltaan. (Hakovirta 2010, 294-295, 298-301.)

Hakovirta ja Kallio (2014) selvittivät tutkimuksessaan *lasten käsityksiä* köyhyydestä ja sen syistä. Tutkimuksessa oli haastateltu 30:a viides- ja kahdeksaluokkalaista lasta ja nuorta länsisuomalaisesta koulusta, jonka oppilaiden asuinalueiden sosioekonomiset rakenteet olivat vaihtelevia. Tutkimuksessa lasten köyhyyttä selittävät ajatukset oli jaettu yksilöllisiin, rakenteellisiin ja fatalistisiin tekijöihin. Yksilöllisten selitysten mukaan lapset ajattelivat köyhyyden taustalla olevan laiskuutta, vanhempien alkoholinkäyttöä, tahdonvoiman ja yrittämisen puutetta sekä kyvyttömyyttä hallita raha-asioita. Lisäksi lapset arvelivat köyhissä perheissä olevan useita lapsia ja toisen vanhemman hoitavan heitä kotona työssäkäynnin sijaan. Rakenteelliset, yhteiskuntaan liittyvät selitysmallit käsittivät sosiaaliturvan riittämättömyyttä, työttömyyttä sekä matalaa palkkatasoa. (Hakovirta & Kallio 2014, 157-159.)

Fatalistisia selityksiä köyhyydelle olivat yksilön elämään liittyvät elämäntapahtumat ja kohtalot, kuten avioero, leskeksi jääminen, fyysiset ja psyykkiset sairaudet tai onnettomuudet sekä koko yhteiskuntaa koskeva ajatus siitä, että köyhyydessä on kyse ilmiöstä, joka vain selittämättömästi syystä on olemassa. (Hakovirta & Kallio 2014, 157-159.) Lapset mielsivät köyhyyden syiksi sekä yksilön omia valintoja että yhteiskunnan rakenteellisia tekijöitä rakenteellisten tekijöiden saadessa kuitenkin suuremman painoarvon. Yksilölliset syyt jakoutuivat myös selkeästi kahtia sen mukaan, nähtiinkö yksilö itse syylliseksi tilanteeseensa vai ei. (Hakovirta & Kallio 2014, 159-160.)

4.2 Köyhyyden kokemus

Erilaisia köyhyyteen liittyviä ilmiöitä ja elementtejä käsiteltiin aineiston yhdeksässä artikkelissa. Käsittelen näitä köyhyyden kokemuksiksi nimeämiäni löydöksiä tässä luvussa. Aineistosta esiin nousseet ilmiöt koskivat hyvinvointia, sosiaalisia suhteita, jokapäiväistä elämää sekä köyhyyden herättämiä tai siihen liittyviä tunteita.

Useissa artikkeleissa esiin nousi koettu *hyvinvointi*, johon vaikutti esimerkiksi aineellinen puute tai elämänlaatu. Main (2014) on tutkinut köyhyyteen liittyvien muuttujien vaikutuksia lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Tutkimus osoitti köyhyyden vaikuttavan merkittävästi elämisen kokemiseen ja onnellisuuteen. Mainin mukaan aineellisella puutteella oli voimakkaampi yhteys subjektiiviseen hyvinvointiin kuin pienituloisuudella. (Main 2014, 470.) Samankaltaisia tuloksia Main (2019) sai myös myöhemmässä tutkimuksessaan. Subjektiivisen hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä ei ole hänen mukaansa niinkään korkea tulotaso ja matala köyhyysaste kuin se, miten resurssit perheessä jakaantuvat. Lapsen koettuun hyvinvointiin vaikuttaa myös lapsen oma tulkinta tilanteesta. (Main 2019, 1128, 1140.) Esimerkiksi köyhä yksinhuoltaja saattaa tinkiä omista menoistaan ja tarpeistaan saadakseen ostettua lapselle merkkifarkut. Tällöin lapsen ei tarvitse kokea puutetta, vaikka vanhempi kokee. Toisaalta taas hyvinvointi ei kasva paremmista elinolosuhteista huolimatta, jos lapsi itse kokee perheen tilanteen huonoksi (Main 2019, 1140). Perheen tulojen nouseminen ei esimerkiksi paranna lapsen hyvinvointia, jos perheessä on muita hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavia asioita, kuten väkivaltaa.

Ridgen (2011) mukaan köyhyys vaikuttaa perheen hyvinvointiin ja keskinäisiin suhteisiin. Riittämättömät tulot aiheuttavat vanhemmille stressiä ja ahdistusta, mikä vaikuttaa myös lapsiin. Kun tulot ovat matalat, voivat lasten ja perheiden sosiaaliset ja aineelliset tarpeet olla ristiriidassa

keskenään. Lapset tiedostavat kodin olosuhteet sekä köyhyyden taakan ja rasisen ja ovat siitä huolissaan. (Ridge 2011, 76.) Ridge viittaa Hooperiin ym. (2007), joiden mukaan lapset havaitsivat köyhyyden aiheuttaman stressin vanhemmissaan. Tämä sai heidät piilottelemaan omia tarpeitaan sekä stressaantumaan itsekin. Osassa perheistä köyhyys ja sen aiheuttama paine loivat myös jännitteitä lasten ja vanhempien välille. (Hooper ym. 2007 Ridgen 2011, 76 mukaan.)

Kainulainen (2019) toteaa taloudellisten vaikeuksien ja matalan tulotason olevan yhteydessä huonoon elämänlaatuun. Hänen mukaansa huono elämänlaatu kohdistuu keskimääräistä useammin yksinhuoltajiin. Tutkimuksessa kartoitettiin hyvän elämän vajeiden kasautumista eri väestöryhmille. Hyvän elämän vajeita olivat tulojen riittämättömyys suhteessa menoihin, kielteisten tunteiden kokeminen sekä tunne siitä, ettei saavuta elämässään haluamia asioita. Sekä yksinhuoltajilla että alimpaan tuloviidennekseen kuuluvilla kaikki kolme hyvinvoinnin vajeita olivat yhtä vahvasti esillä. (Kainulainen 2019, 94-95, 99.)

Toikka ja Haanpää (2020) ovat tutkineet vanhempien huono-osaisuuden yhteyttä lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Tutkimuksen mukaan matalan hyvinvoinnin taustalla oli tyytymättömyys perheen asuinolosuhteisiin, huoli toimeentulosta sekä materiaallinen puute. Erityisesti asuinolot olivat yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Tähän saattaa vaikuttaa se, että asunnon koko, varustelutaso sekä omistusmuoto osoittavat konkreettisesti perheen taloudellisen tilanteen ja sitä vertaillaan kavereiden kesken. Kotona välittyvä huoli perheen rahatilanteesta välittyy myös lapsille kodin ilmapiirin kautta aiheuttaen huolta ja stressiä. Kaiken kaikkiaan koettu hyvinvointi jäi alhaisemmaksi niillä lapsilla, joiden perheissä taloudelliset resurssit olivat muita pienemmät. (Toikka & Haanpää 2020, luku ”Johtopäätökset”.)

Köyhyys ja materiaallinen puute vaikuttavat vahvasti lasten *sosiaalisiin suhteisiin*. Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tutkimus käsittelee köyhyyden mukanaan tuomaa eriarvoisuutta, mikä näkyy paitsi materiaalisina eroina myös lasten välisissä suhteissa. Vähävaraisen perheen lapsen muita pienemmät kulutusresurssit voivat rajoittaa sosiaalisia toimintamahdollisuuksia ja esimerkiksi osallistumista samoihin vapaa-ajanviettopaikkoihin kuin muut samanikäiset. Tällä voi olla negatiivisia vaikutuksia yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja ystävyyssuhteiden luomiseen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114-115.)

Lapset toivat myös esiin taloudellisen eriarvoisuuden mahdollisia seurauksia, kuten kiusaamisen, syrjimisen sekä ryhmästä ulossulkemisen (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 116). Hakovirran ja Rantalaihon (2012) mukaan syrjintä saattoi kohdistua myös varakkaampien perheiden lapsiin, joita saatettiin pitää itsekkäinä ja ilkeinä, mutta yleisempää oli joutua kiusatuksi, jos taloudelliset resurssit olivat selkeästi muita heikommalla. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että taloudellinen samanarvoisuus antoi parhaat edellytykset vertaissuhteelle. Ystävyden ylläpito on helpompaa, kun mahdollisuudet kuluttamiseen ovat samanlaiset. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 115-116.)

Lapsuuden muuttuminen yhä tuotteistettumaksi vaikeuttaa köyhien lasten osallistumista yleisesti hyväksytyyn sosiaaliseen toimintaan sekä mahdollisuuksia ylläpitää vuorovaikutussuhteita. Taloudellisia ongelmia aiheuttavat esimerkiksi kallis julkinen liikenne, vapaa-ajanaktiviteettien maksullisuus, vaatetus, tietotekniset laitteet sekä kahviloissa ja ravintoloissa syöminen, jotka ovat tärkeitä vapaa-ajan vieton elementtejä lasten ja nuorten elämässä. (Ridge 2011, 76.) Erilaiset kulutusresurssit määrittävät lapsen asemaa vertaisryhmissä ja kaverisuhteissa. Taloudellisesti eri asemassa olevien lasten vapaa-ajan vietto poikkeaa toisistaan, kun heikommassa asemassa olevilla lapsilla ei ole samoja harrastamisen ja vapaa-ajan vieton mahdollisuuksia kuin muilla. Tämä taas vaikuttaa lasten välisiin suhteisiin ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114.)

Köyhyys ilmeni myös *jokapäiväiseen elämään* liittyvissä asioissa ja tilanteissa. Ridge (2011) viittaa Crowleyn ja Vulliamyn (2007) tutkimukseen, jonka mukaan köyhyys vaikeutti lasten koulunkäyntiä. Vähävaraisten perheiden lapsilla oli vaikeuksia hankkia koulussa tarvittavaa materiaalia, kuten kirjoja, koulupukuja ja muita tarvikkeita. Näiden puuttumisesta saattoi aiheutua heille hankaluuksia koulussa. Osa lapsista koki opettajien kohtelevan heitä syrjivästi heidän köyhän taustansa takia. Vähävaraisten perheiden lapsille tarkoitettujen ilmaisten kouluateriaiden vastaanottaminen koettiin nöyryyttäväksi ja leimaavaksi. (Crowley & Vulliamy 2007 Ridgen 2011, 80 mukaan.) Edellä mainittu tutkimus on tehty Iso-Britanniassa, jossa koulutuksen järjestäminen ja siitä perheille koituvat kustannukset poikkeavat Suomen käytännöistä.

Raijas (2017) on tutkinut ruoan kulutusta sekä syömisestä eriarvoisuutta kotitalouksissa. Hänen mukaansa alin tuloviidennes käytti ruokaan rahaa vain reilu puolet kulutusyksikköä kohti verrattuna ylimpään tuloviidenneskseen. Suurituloisilta kuitenkin kului ruokaan rahaa suhteellisesti vähemmän kuin pienituloisilta kokonaiskulutukseen verrattuna. Raijaksen mukaan ero selittyy sillä, että

suurituloisimmat syövät kalliimpaa ruokaa kuin pienituloiset, jotka puolestaan joutuvat tinkimään ruoan hinnasta. (Raijas 2017, 468-469.) Ravitsemussuositusten mukainen ja terveellinen ruoka ei välttämättä itse tehden ole kallista, mutta vaatii aikaa, vaivannäköä ja osaamista. Paitsi taloudelliset resurssit, myös ympäristön tarjonta, saavutettavissa olevat kaupat ja mahdollisuudet kerätä, kalastaa tai metsästää itse ruokansa, vaikuttavat terveellisen ja edullisen ruokavalion koostamiseen. Raijas pohtiikin, voiko vähävaraisuus tarkoittaa myös sitä, että ihminen joutuu tinkimään ruoan määrästä, ravitsemuksellisesta tasosta ja vastuullisuudesta vastoin tahtoaan, koska hänellä ei ole varaa syödä paremmin. (Raijas 2017, 470.)

Krokin (2009) tutkimuksen köyhät yksinhuoltajaäidit toivat esiin useita jokapäiväisiä asioita, joissa köyhyys oli läsnä. Esimerkiksi äidit tinkivät omista vaateostoksistaan, jotta pystyisivät ostamaan lapsilleen näiden tarvitsemia uusia vaatteita. Äidit toivoivat, ettei köyhyys näkyisi lasten ulkoisesta olemuksesta heitä haittaavalla ja syrjäyttävällä tavalla. (Krok 2009, 122.) Lasten vaatteiden, erityisesti kalliiden ulkovaatteiden ostaminen vaati äideiltä suunnitelmallisuutta. Rahaa oli säästettävä kalliita vaateostoksia varten etukäteen pidemmän aikaa. Vaatteet myös kannatti ostaa sellaisina aikoina ja sellaisista paikoista, joista ne saatiin halvemmalla, kuten alennusmyynneistä. (Krok 2009, 132-133.)

Köyhyys ilmeni äitien elämässä myös kieltäytymisenä. Kun rahat eivät riitä kaikkeen, äidit joutuivat luopumaan monesta sellaisesta asiasta, jonka he katsoivat vähemmän tarpeelliseksi. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi puhelimesta puhuminen, omat harrastukset tai kodin sisustaminen. Äärimmäisessä muodossaan kieltäytyminen ja säästäminen tarkoitti äideille sitä, että he rajasivat tällaiset ylimääräisiksi katsomansa asiat jopa oman kiinnostuksensa ulkopuolelle, koska tiesivät, ettei niihin ole varaa. Säästäminen ja vähien rahojen riittämään saaminen sai äitien elämässä ylpeilyn arvoisen taidon merkityksen. (Krok 2009, 134-136.)

Köyhyyteen liittyy ja se herättää paljon *tunteita*, joita käsiteltiin aineistossa monella tavalla. Osa tunteista oli koko artikkelin tai tutkimuksen kantava elementti, kuten Liikasen (2017) luottamusta käsittelevässä tutkimuksessa. Osa tunteista välittyi aineiston teksteistä ja haastattelukatkelmista ja osa oli luettavissa vain rivien välistä. Valitsin tutkielmassani käsiteltäväksi sellaisia tunteita, jotka oli aineistossa selkeästi nimetty ja joita käsiteltiin haastattelukatkelmien lisäksi myös tutkijoiden toimesta. Nämä valitut tunteet olivat luottamus, nöyryytys, häpeä, huoli ja toivottomuus.

Liikasen (2017) tutkimuksessa haettiin vastausta siihen, mihin köyhien lapsiperheiden vanhemmat luottavat. Tulosten mukaan luottamuksen tunnetta koettiin eniten sekä luonnollisiin yhteisöihin, kuten perheeseen, sukuun ja ystäviin, että omaan selviytymiseen. Epäluottamusta sen sijaan koettiin sosiaalityötä ja yhteiskunnan muita instituutioita kohtaan. Huonot asiointikokemukset sekä epäoikeudenmukaiseksi koettu kohtelu kyseisten instituutioiden taholta olivat epäluottamuksen taustalla. Kokemusten mukaan viranomaisten kohtelu oli asiatonta ja nöyryyttävää ja palvelujärjestelmän ei katsottu vastaavan tarpeisiin. Vastajaat kokivat joko jääneensä kokonaan vaille tukea tai sitten tuki oli riittämätöntä. (Liikanen 2017, 63, 76, 88.)

Myös Krokin (2009) tutkimuksessa nousi esiin nöyryyttävä kohtelu viranomaisten taholta. Tutkimuksen yksinhuoltajaäidit kuvailivat toimeentulotuen hakemista pyytämisenä, anomisena ja rukoilemisena. Se herätti heissä ajatuksen, ettei köyhällä ole oikeutta toimeentulotukeen, vaan sitä myönnetään heille armosta. Hakemismenettelyyn sisältyvä moninkertainen tositteiden toimittaminen ja varattomuuden todistelu koettiin niin nöyryyttävänä, että useat äideistä pärjäsivät mieluummin ilman tukea. Krok toteaaakin hakijan yksityiselämään kohdistuvan tiukan kontrollin olevan ristiriidassa aikuisuuden ja yleisen kansalaisuuden kanssa. Tällöin hakija menettää oman toimijuutensa ja tulee kohdeksi viranomaisen taholta objektina, avun kohteena. (Krok 2009, 150-153.)

Ridge (2011) toteaa köyhyyden voivan aiheuttaa lapselle häpeän tunnetta sekä pelkoa siitä, että tulee köyhyytensä takia määriteltyksi erilaiseksi suhteessa muihin lapsiin. Erilaisuus voi aiheuttaa leimautumista ja johtaa ryhmän ulkopuolelle sulkemiseen. (Ridge 2011, 82.) Myös Hakovirran ja Rantalaihon (2012) mukaan köyhyyteen liitetään lasten keskuudessa stigmatisointia. Tutkimuksesta kävi ilmi, että lapset liittyivät köyhiin erilaisia luonteenpiirteitä kuin varakkaisiin. Köyhät nähtiin muita useammin nöyrinä ja passiivisina, kun taas rikkaisiin liitettiin ulospäin suuntautuneisuutta ja vahvaa itsetuntoa. Tällainen leimautuminen voi vaikuttaa negatiivisesti sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen ja johtaa verkostojen ja yhteisöjen ulkopuolelle ajautumiseen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 115.)

Krokin (2009) tutkimuksessa nousevat esiin toivottomuuden ja huolen tunteet, kun köyhyydelle ei nähdä olevan ajallista loppua. Koko elämän mittainen köyhyys, josta ei nähdä ulospääsyä, aiheuttaa toivottomuutta ja turvattomuutta. Arjen läpäisee jatkuva huoli rahan riittävydestä, joka ei jätä rauhaan yölläkään. Kun toivoa paremmasta tulevaisuudesta ei ole, niukkuus näyttäytyy esteenä

ihmisarvoiselle elämälle. Krokin tutkimuksessa tällainen musertava toivottomuus oli tyypillisempää vanhemmille yksinhuoltajaäideille, kun taas nuoremmat äidit ajattelivat köyhyyden olevan lähinnä ajanjakso, joka päättyy esimerkiksi siirryttäessä hoitovapaalta työelämään. Toivottomuuteen liittyi ajatus siitä, että elämäntilannetta ei koettu omana valintana, eikä siihen täten pystytty itse vaikuttamaan. (Krok 2009, 121-123.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tarkastella lapsiköyhyyttä yksinhuoltajaäitien perheissä. Köyhyyttä aiheuttavat ja ylläpitävät riskitekijät ovat yhteiskunnan ja sosiaalityön kannalta paljon tutkittuja aiheita. Näihin tekijöihin vaikuttamalla pyritään vähentämään köyhyyttä sekä ehkäisemään yhteiskunnassa niitä rakenteita, jotka luovat köyhyysloukkuja (Karjalainen 2017, luku 16.2). Jotta köyhyyttä ymmärtäisi ilmiönä, täytyy kuitenkin paneutua myös köyhyyden yksilölliseen kokemukseen. Köyhyyden kokemukset saattavat poiketa toisistaan jopa perheen sisällä, kuten Krokin (2009) tutkimuksesta käy ilmi. Tutkimuksessa haastatellut köyhät yksinhuoltajaäidit pyrkivät tekemään kaikkensa, etteivät heidän lapsensa syrjäytyisi vertaisryhmistä ja tavanomaisena pidetystä lapsen ja nuoren elämästä. Itse he olivat valmiita tinkimään omasta hyvinvoinnistaan lastensa hyväksi. (Krok 2009, 122, 135.) Köyhyyden kokemuksen voidaan ajatella tällöin olevan erilainen perheen äidillä ja lapsella.

Aineistoni koostui vuosina 2006-2020 julkaistuista artikkeleista ja tutkimuksista, jotka käsittelivät köyhyyttä eri näkökulmista Suomessa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Yhteiskunnan kannalta merkittäviä löydöksiä aineistossa olivat ne tekijät, jotka voidaan nähdä köyhyyden taustalla sitä aiheuttavina ja ylläpitävinä. Tässä tutkielmassa tekijät on jaettu kuuteen luokkaan: koulutukseen, työhön, terveyteen, perherakenteeseen, ylisukupolvisuuteen sekä yhteiskunnan poliittisiin toimenpiteisiin liittyviin tekijöihin. Seitsemäntenä luokkana ovat lasten omat käsitykset köyhyyden taustatekijöistä. Yksilön kannalta merkityksellisiä tuloksia taas olivat aineistosta esiin nousseet kuvaukset ilmiöistä, asioista ja tapahtumista, jotka liittyivät köyhyyttä kokeneen omaan subjektiiviseen kokemukseen. Tällaiset köyhyyden kokemukset jakautuivat neljään luokkaan: hyvinvointiin ja elämänlaatuun, sosiaalisiin suhteisiin, jokapäiväiseen elämään sekä tunteisiin liittyviin kokemuksiin.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että yksinhuoltajaäitien köyhyysriski on suuri (mm. Airio 2006; Liikanen 2017; Sauli ym. 2011). Yksinhuoltajaäitien huono-osaisuuden riskiä kasvattavat puolisoäitejä heikompi tulotaso, alhaisempi työllisyysaste sekä matalampi koulutustaso (Sauli 2013). Yksinhuoltajaäitien perheiden ahdinkoa selittävät osaltaan myös naisten miehiä alhaisemmat palkkatulot sekä yksinhuoltajaäitien suuremmat perhekoot verrattuna yksinhuoltajaisiin (Sauli 2013, 163, 173).

Tutkielmani tulokset ovat linjassa näiden aikaisempien tutkimusten kanssa. Aineistoni perusteella lapsiköyhyyttä aiheuttavista ja sitä ylläpitävistä tekijöistä keskeisimpiä ovat koulutuserot sekä osallistuminen työmarkkinoille (mm. Hakovirta 2006, 131, 163; Kalil & Ryan 2010, 47, 57; Salmi 2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden taustalla niukka koulutus ja työelämän muutos”; Sauli ym. 2011, 538-540). Tulos on yhteneväinen myös Eskelisen ja Siroson (2017) sekä Salmen ym. (2016) johtopäätösten kanssa. Matala koulutustaso ja siitä aiheutuva pienipalkkaisuus, epätyypilliset työsuhteet pätkä- ja osa-aikatöineen sekä työelämän muuttuminen ovat usein lapsiköyhyyden taustalla vaikuttavia ilmiöitä (Eskelinen & Sironen 2017, 21; Salmi ym. 2016, 21-24). Tällaiset haasteet voivat johtaa taloudelliseen eriarvoisuuteen haavoittuvassa elämäntilanteessa, jossa yksinhuoltajaäiti huolehtii yksin lastensa tarpeista ja hyvinvoinnista. Työnteon mahdollisuuksia sekä työllistymistä rajoittavat myös fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen liittyvät ongelmat (Kalil & Ryan 2010, 43). Yhden huoltajan perheessä esimerkiksi vanhemman työkyvyttömyys terveydellisistä syistä voi ajaa perheen entistäkin ahtaammalle.

Aiemmasta tutkimuksesta ilmenee, että yksinhuoltajaäitien perheissä on huomattavasti enemmän alaikäisiä lapsia kuin yksihuoltajaisien perheissä. Tällaiset suuret perheet ovat muita useammin pienituloisia. (Sauli 2013, 163.) Myös aineistoni mukaan perherakenne on merkittävä tekijä yksinhuoltajaperheen taloudellisessa toimeentulossa. Tulosten mukaan köyhyysriski on suuri sekä monilapsisissa perheissä että niissä perheissä, joissa nuorin lapsi tai perheen kaikki lapset ovat alle kouluikäisiä (Sauli ym. 2011, 539). Salmen (2020, luku ”Lapsiperheköyhyyden muutokset vuosina 1995-2017”) mukaan köyhyysriski on kasvanut erityisesti tällaisissa perheissä viimeisten kymmenen vuoden aikana. Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että suurten perheiden sekä pikkulapsiperheiden toimeentulon turvaaminen olisi yhteiskunnallisia poliittisia päätöksiä tehtäessä erityisen tärkeää. Kelan (2019) mukaan yksinhuoltajaäidin on mahdollista saada vanhempainpäivärahaan 54 päivän lisäys, lapsilisään 63,30 € yksinhuoltajakorotus lasta kohden sekä elatustuki, mikäli lapsen isä ei pysty maksamaan elatusapua tai se jää pieneksi. Lisäksi hänen on mahdollista hakea yleistä

asumistukea. (Kela 2019.) Jos perheessä on useita pieniä lapsia, kyseiset tuet eivät kuitenkaan kompensoi toisen huoltajan puuttuvia tuloja, jolloin köyhyyden riski kasvaa.

Eskelisen ja Sirosen (2017, 31) sekä Salmen ym. (2016, 37) mukaan lapsuus köyhässä perheessä saattaa ulottaa syrjäyttävän vaikutuksensa tulevaisuuteen, jolloin köyhyys jatkuu sukupolvelta toiselle. Aineiston mukaan paitsi materiaallinen niukkuus, myös kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma periytyvät helposti sukupolvelta toiselle. Vanhemmat voivat välittää lapsilleen sellaisia huono-osaistavia ominaisuuksia, jotka kaventavat lapsen toimintaedellytyksiä myös aikuisuudessa. Erityisen haitallista lapsen tulevaisuuden kannalta on vanhemman pitkittynyt toimeentulotukiasiakkuus. (Vauhkonen ym. 2017, 508-509.) Paitsi taloudellisen lähtökohdat, lapsi saa kotoaan myös mallin aikuisen elämään. Jos siihen kuuluu työttömyyttä, koulupudokkuutta tai toimeentulotukiasiakkuutta, tästä voi muodostua lapselle normaali ja hyväksyttävä toimintamalli, mikä laskee lapsen kynnystä toteuttaa samaa toimintamallia myös omassa aikuisuudessaan.

Aineistosta nousee esiin myös perhepoliittisten ratkaisujen yhteys huono-osaisuuteen. Salmen (2020, luku ”Poliittisilla päätöksillä heikennetty lapsiperheiden toimeentuloa”) mukaan lapsiperheille suunnattujen tulonsiirtojen leikkaukset ja reaalitasojen aleneminen ovat lapsiköyhyyttä selittäviä tekijöitä. Aikaisemman tutkimuksen valossa tiedetään, että tulonsiirrot ovat elintärkeitä köyhille talouksille. Silti lapsiperheiden etuudet ovat jääneet jälkeen muiden väestöryhmien perusturvasta. (Salmi ym. 2016, 24-25.) Salmi (2020) puhuu rakenteellisesta välinpitämättömyydestä, joka ilmenee ristiriitana sen välillä, mitä lasten ja nuorten hyvän kasvun edellytyksistä ja syrjäytymisriskeistä tiedetään ja millaisia poliittisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään. Poliittinen päätöksenteko on usein lyhytnäköistä ja sektoroitunutta. Toimenpiteitä ja niiden seurauksia, kuten esimerkiksi leikkauksia lapsiperheiden tulonsiirtoihin, arvioidaan budjetti- tai hallituskausi kerrallaan, eikä pitkällä tähtäimellä. Samoin jokainen toimiala tekee ratkaisunsa omasta näkökulmastaan ilman, että yksilölle koituvia seurauksia pohdittaisi laajemmin. (Salmi 2020, luku ”Johtopäätökset”).

Lasten omat näkemykset köyhyydestä, siihen johtaneista syistä tai köyhyyden kokemuksesta olivat aineistossa selkeästi vähemmistössä. Aihetta ei mahdollisesti ole juurikaan tutkittu lasten näkökulmasta. Syitä tälle voi olla useita. Kenties lapsia ei ole pidetty luotettavina tiedonlähteinä tai heidän kykyään tuottaa tieteellisen tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa on epäilty. Köyhyys saattaa myös olla vaikeasti lähestyttävä aihe, jonka pohtimiselta lapsia on haluttu suojata. Varsinkin

kouluikäisiä lapsia haastateltaessa omakohtaisista köyhyyden kokemuksista voidaan törmätä myös leimautumisen ongelmaan.

Lasten käsityksiä köyhyydestä ja sen syistä käsiteltiin Hakovirran ja Kallion (2014) tutkimuksessa. Lasten vastauksissa painottuivat rakenteelliset syyt köyhyydelle, kuten yhteiskunnan riittämätön tuki sekä työmarkkinoihin liittyvät tekijät. Merkillepantavaa kuitenkin olivat lasten melko stereotyyppiset näkemykset köyhyyden syistä yksilötasolla. Lasten tulkinnan mukaan köyhyys perheissä voi aiheutua esimerkiksi vanhempien laiskuudesta, saamattomuudesta ja elämänhallinnan ongelmista. Vastauksista näkyi selkeä kahtia jakautuneisuus sen suhteen, nähtiinkö yksilö itse syylliseksi köyhyyteensä vai ei. (Hakovirta & Kallio 2014, 157-159.) Tällaisten asenteiden takana saattavat olla joko kotoa opitut tai mediasta kuullut mielipiteet huono-osaisuudesta yksilön omana syynä.

Koetun köyhyyden heijastuminen yksilön ja perheen hyvinvointiin sekä keskinäisiin suhteisiin on sekä aineiston että aikaisemman tutkimuksen pohjalta kiistatonta. Yllättävää kuitenkin on se, että aineiston valossa resurssien tasapuolinen jakaantuminen perheen sisällä oli lasten tulkinnan mukaan hyvinvoinnin kannalta merkityksellisempää kuin korkea tulotaso. Jos resurssit jakoutuivat epätasa-arvoisesti, oli koettu hyvinvointi matalampi, vaikka perheen tulot olisivat olleet korkeammat. (Main 2019, 1128, 1140.) Lapset kokivat myös tärkeänä hyvinvoinnin lähteenä sellaiset asuinolot, jotka eivät merkittävästi poikenneet kaveripiirin asuinoloista. Kodin varustelutasoa ja tilavuutta vertaillaan helposti lasten kesken ja puutteet näissä tekijöissä voivat johtaa siihen, että kaverit eivät halua viettää aikaa tällaisessa kodissa. (Toikka & Haanpää 2020, luku ”Johtopäätökset”.) Asuinolosuhteet saattavat aiheuttaa joukon ulkopuolelle rajaamista ja häpeää.

Townsend (1979, 31) puhuu köyhyysmääritelmässään siitä, kuinka köyhä tulee varattomuutensa takia suljetuksi yhteiskunnan ulkopuolelle, koska hänellä ei ole mahdollisuutta osallistua tavanomaisena pidettyyn elämäntapaan. Tutkielmassani tämä näkyy esimerkiksi lasten mahdollisuuksissa ylläpitää vertaissuhteita. Lasten vapaa-ajan vietto vertaisryhmien kanssa on siirtynyt takapihoilta ja leikkikentiltä kauppakeskuksiin ja maksullisiin harrastuksiin. Vähävaraisuus kaventaa lasten mahdollisuuksia osallistua sellaiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen, joka vaatii rahaa. Lapsi saattaa kokea ristiriitaisuutta ja ahdistusta tietäessään, ettei perheellä ole varaa rahoittaa hänen vapaa-ajanharrastuksiaan, mutta toisaalta tarve olla mukana yhteisössä on suuri. Pahimmassa tapauksessa ulos jääminen harrastuksista ja ajanvietosta voi aiheuttaa leimautumista ja johtaa kiusaamiseen. Näin

köyhyys heijastuu lasten sosiaalisiin suhteisiin luoden ulkopuolisuutta. (mm. Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114; Ridge 2011, 76.)

Tutkielmani aineistosta nousi esiin monia köyhyyteen liittyviä ja sen aiheuttamia negatiivisia tunteita. Sellaiset tunteet kuin epäluottamus, nöyryytys, häpeä, huoli ja toivottomuus luovat surullisen kuvan köyhän yksinhuoltajaäidin arjesta. Jos kodin ilmapiiriä leimaavat tällaiset tunteet, se saattaa herkästi välittyä myös lasten elämään. Nöyryyttävä kohtelu viranomaisten taholta ja perustoimeentulon aneleminen (Krok 2009, 150-153) eivät myöskään kasvata luottamusta yhteiskuntaa ja sen arvoja kohtaan. Sen sijaan on vaarana, että köyhän perheen lapsi oppii jo pienestä pitäen eriarvoisuuden olevan luonnollinen osa yhteiskuntaa. Tällaiselta arvopohjalta voi olla vaikeaa lähteä kasvattamaan hyvää itsetuntoa, luottaa omaan osaamiseen ja kykyihinsä, kouluttautua ja päästä työmarkkinoille (Koivusilta 2020, luku ”Johtopäätökset”).

5.2 Pohdinta

Köyhyyttä tarkastellaan usein tilastojen ja numeroiden pohjalta, mikä voi herkästi etäännyttää paremmin toimeentulevan kansanosan ja päättäjät köyhyyden arkipäiväisestä kokemuksesta. Köyhyysrajan alapuolella elävälle yksinhuoltajaäidille päivittäinen kamppailu rahojen riittämisestä on kuitenkin jokapäiväistä elämää. Vähävaraiselle tarkoitetut tulonsiirrot, kuten toimeentulotuki on laskettu eurolleen siten, että niillä arvioidaan ihmisen pystyvän kattamaan kaikkein välttämättömimmät elinkustannukset. Yllättävät kulut ja menoerät voivat kuitenkin suistaa heikon talouden raiteiltaan pitkäksi aikaa. Vähävaraisuuden raskasta taakkaa lisää myös nöyryyttäväksi koettu kohtelu viranomaisten taholta, mikä käy ilmi tässäkin tutkielmassa. Menojen tarpeellisuuden ja varojen riittämättömyyden todistelu ulkopuoliselle taholle luo omat reunaehdot köyhän elämälle. Se, mitä ei katsota toimeentulotukea määriteltäessä välttämättömäksi menoksi, ei ole käytännössä köyhälle sallittua tai mahdollista. Tämä voi synnyttää tunteen siitä, että joku muu kuin yksilö itse määrittelee, millaista elämää hän voi elää.

Köyhyys ei tarkoita pelkästään materiaalista puutetta. Köyhyys aiheuttaa vanhemmille häpeää ja stressiä heijastuen myös lapsiin ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Köyhässä perheessä elävä lapsi joutuu kantamaan osansa huono-osaisuuden aiheuttamasta huolesta, minkä seurauksena lapsi saattaa piilottaa omat tarpeensa ja murheensa vanhemmilta. Lapselle perheen vähävaraisuus voi

merkitä ongelmia ystävyys-suhteissa ja vapaa-ajan viettämisessä saman ikäisten kanssa. Poikkeavat kulutusresurssit synnyttävät eriarvoisuutta sekä määrittävät lapsen paikkaa ja sosiaalista asemaa vertaisryhmissä. Kun ei ole varaa kuluttaa samalla tavalla kuin muilla, on vaara joutua leimatuksi, kiusatuksi ja ryhmän ulkopuolelle jätetyksi. Puute ja vähäosaisuus läpäisevät lapsen kaikki elämänalueet. Erilaisuuden ja leimaantumisen taakka on raskas kannettavaksi, erityisesti lapsuudessa.

Nimitys hyvinvointivaltio pitää sisällään ajatuksen hyvinvoinnin tasapuolisesta jakaantumisesta kansalaisten kesken. Mikäli hyvinvointi olisi vapaasti kaikkien saatavilla, suhteellinen köyhyys aiheutuisi ihmisen omista valinnoista. Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko ihminen vastuussa omista lähtökohdistaan ja niistä sosiaalisista ja kulttuurisista resursseista, jotka hän on lapsuudenkodistaan saanut? Olisiko mahdollista pienentää yhteiskunnan viimesijaiseen turvaverkkoon pudonneiden määrää sellaisilla poliittisilla päätöksillä, jotka pikemminkin vähentäisivät kuin kasvattaisivat köyhyyttä, syrjäytymistä ja epätasa-arvoa? Tällaisia päätöksiä voisivat olla esimerkiksi kohtuullisen perustoimeentulon takaaminen kaikille, köyhyysloukkujen purkaminen, julkisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden säilyttäminen maksuttomina ja laadukkaina sekä koulutukseen panostaminen erityisesti perus- ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa koulupudokkuuden ehkäisemiseksi.

Sosiaalityön näkökulmasta ei riitä, että keskitytään köyhyysasteen mittaamiseen tai pelkkien taloudellisten resurssien puutteiden täyttämiseen. Tällainen sosiaalityö ei huomioi asiakkaan elinoloja, elämänhallintaa ja hyvinvointia kokonaisuutena. Köyhyyttä tulee tarkastella laajempänä ilmiönä. Köyhyyden taustalla ovat yhteiskunnan ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset. Tällöin köyhyyttä ei voida nähdä ainoastaan yksilön omista valinnoista aiheutuneena ongelmana, eikä näin ollen myöskään jättää hänen tai lähiyhteisön yksin ratkaistavaksi. Vastuu köyhyysongelman ratkaisemisesta sekä ihmisoikeuksien turvaamisesta on oltava yhteiskunnalla. (Karjalainen 2017, luku 16.3.)

Ehkäisevällä sosiaalipolitiikalla pyritään vaikuttamaan riskitilanteisiin tai -tekijöihin, kuten esimerkiksi asiakkaan taloudellisiin vaikeuksiin. Perheeseen kohdistuvat vastoinkäymiset voivat vaikuttaa haitallisesti lapsen kasvuun tai nuoren aikuistumiseen, jolloin seuraukset voivat olla vakavia ja pitkäkestoisia. Ehkäisevän työn tarkoitus on puuttua riskeihin, estää niitä kärjistyvästä tai muodostumasta pysyviksi ongelmiksi. (Kananen & Karjalainen 2017, luku 10.3.) Puuttamalla tässä tutkielmassa esitettyihin köyhyyttä aiheuttaviin ja sitä ylläpitäviin riskitekijöihin ajoissa ehkäisevän

sosiaalipolitiikan keinoin, voitaisiin välttää lasta vaurioittavat köyhyyden kokemukset ja estää köyhyyden ylisukupolvistuminen.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus sekä jatkotutkimuksen aiheet

Tutkimustulosten luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon aineiston suhteellisen pieni koko. Varsinkin Suomessa tutkijoiden joukko on niin pieni, että aineistoa hakiessani törmäsin usein samoihin nimiin. Tämä ongelma toistuu myös lumipallomenetelmää käytettäessä. Etsiessäni aineistoa taustoittavan aineiston lähdeluetteloista, löysin useita samojen tekijöiden tutkimuksia sekä näiden tutkimusten pohjalta tehtyjä artikkeleja. Aineistoa rajatessani karsin useita samansisältöisiä ja samojen tutkijoiden tekemiä artikkeleja välttääkseni toistoa. On myös huomioitava, että aineistoni sisälsi yhden kirjallisuuskatsauksen, joka itsessään koostuu useiden tutkimusten ja artikkelien esittelystä ja arvioinnista. Tekstissä viitattiin usein muihin kuin kirjoittajan omiin tutkimuksiin, mutta näitä tutkimuksia en onnistunut saamaan käsiini. Tästä syystä viitataan jonkin verran toisen käden lähteisiin, joita en ole itse voinut tarkistaa. Kirjallisuuskatsauksen mukanaolo aineistossa oli kuitenkin mielestäni perusteltua, sillä siinä tarkasteltiin köyhyyttä nimenomaan lasten näkökulmasta. Kuten olen aikaisemmin maininnut, tällaisia tutkimuksia löytyi selkeästi vähemmän kuin aikuisten näkökulmasta tehtyjä.

Köyhyys ilmiönä on todella laaja aihe ja sekä aineiston hankintaan että itse tutkimuksen tekemiseen olisi voinut käyttää määrättömästi aikaa. Materiaalia löytyi jatkuvasti lisää, kun aloin sitä hakea. Tutkielman tekoon varatun määräajan takia jouduin rajaamaan materiaalin niihin tutkimuksiin, jotka minun oli aikataulun puitteissa mahdollista saada käsiini. Oman haasteensa tutkimukselle asettivat lisäksi eri yhteiskuntien toisistaan poikkeavat sosiaaliturvajärjestelmät sekä kulttuuriset tavat toimia, mikä oli otettava huomioon aineistoa luettaessa ja analysoitaessa. Suuria eroja on esimerkiksi perheiden elatusmalleissa ja suhtautumisessa äitien kodin ulkopuoliseen työssäkäyntiin niin Pohjoismaissa, Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Myös eri maiden koulutusjärjestelmät poikkeavat toisistaan aiheuttaen erilaisia kustannuksia lapsiperheille esimerkiksi koulupukujen ja kouluruokailun muodossa.

Aineistoa hakiessani huomasin, että lasten omia kokemuksia köyhyydestä oli vaikea löytää, mikä yllätti. Tämä saattoi johtua osittain omista vajavaisista tutkijaintaistoistani, mutta varmasti myös

osittain siitä, ettei tällaista tutkimusta ole juurikaan ainakaan Suomessa tehty. Tästä huolimatta Hakovirran ja Rantalaihon (2012) sekä Hakovirran ja Kallion (2014) tutkimukset osoittavat, että aiheen tutkiminen lasten keskuudessa on mahdollista ja kannattavaa. Näiden tutkimusten tekemisestä on kuitenkin jo aikaa ja uudelle lapsinäkökulmaiselle tutkimukselle olisi mielestäni tarvetta. Perheiden kanssa tehtävälle sosiaalityölle olisi nähdäkseni ensiarvoisen tärkeää saada tietoa lasten subjektiivisista köyhyyden kokemuksista.

Lähteet

- Airio, I. 2006. Työssä mutta köyhä. Työn ja toimeentulon sidos kuudessa OECD-maassa 1970-2000. *Janus* 14 (3), 294-311.
- Baumeister, R. & Leary, M. 1997. Writing Narrative Literature Reviews. *Review of General Psychology* 1 (3), 311–320.
- Crowley, A. & Vulliamy, C. 2007. Listen up! Children and Young People Talk: About Poverty. Wales: Savet he Children.
- Eskelinen, N. & Sironen, J. (toim.) 2017. Köyhyys – Syitä ja seurauksia. Kuopio: Grano Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. E-kirja. Vastapaino.
- Hakovirta, M. 2010. Lapsiköyhyys ja lapsen elatus vanhempien eron jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (3), 293-302.
- Hakovirta, M. 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006. Helsinki: Väestöliitto.
- Hakovirta, M. & Kallio, J. 2014. Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 152-162.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kela.
- Hooper, C., Gorin, S., Cabral, C. & Dyson, C. 2007. Living with Hardship 24/7: The Diverse Experiences of Families in Poverty in England. London: NSPCC/The Frank Buttle Trust.
- Härkönen, J. 2017. Single-mother poverty: how much do educational differences in single motherhood matter? LIS Working Paper Series No. 714. Bristol: Policy Press.
- Ilmakunnas, I., Kauppinen, T. & Moisio, P. 2020. Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. E-kirja. Vastapaino.
- Jalovaara, M. 2020. Erkanevia elämänkulkuja? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemuotoihin. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. E-kirja. Vastapaino.
- Kainulainen, S. 2019. Milloin tulot riittävät edes kohtuulliseen elämään? *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 92-101.
- Kalil, A. & Ryan, R. 2010. Mothers' Economic Conditions and Sources of Support in Fragile Families. *The Future of Children* 20 (2), 39-61.
- Kallio, J. & Hakovirta, M. 2020. Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. E-kirja. Vastapaino.

- Kananoja, A. & Karjalainen, P. 2017. Hyvinvoinnin edistäminen ja yhteisötyö sosiaalipolitiikan uusissa rakenteissa. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. E-kirja. Tietosanoma.
- Kangas, O. & Ritakallio, V. 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kangas, O. & Ritakallio, V. 2005. Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa J. Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 28-62.
- Karjalainen, P. 2017. Aikuissosiaalityö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. E-kirja. Tietosanoma.
- Karvonen, S., Mäntylä, E. & Salmi, M. 2016. Johdanto. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL Työpaperi 30/2016. Helsinki: THL, 6-12.
- Kela 2019. Yhden vanhemman perhe. <https://www.kela.fi/yhden-vanhemman-perhe> Viitattu 20.2.2021.
- Koivusilta, L. 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. E-kirja. Vastapaino.
- Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laihiala, T. 2020. Mitä leipäjonot kertovat lapsiperheiden huono-osaisuudesta? Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. E-kirja. Vastapaino.
- Liikanen, S. 2017. Köyhät ritarit. Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Main, G. 2019. Money Matters: a Nuanced Approach to Understanding the Relationship between Household Income and Child Subjective Well-Being. Child Indicators Research (12), 1125-1145.
- Main, G. 2014. Child Poverty and Children's Subjective Well-Being. Child Indicators Research (7), 451-472.
- Mooney, L., Knox, D. & Schacht, C. 2016. Understanding Social Problems. Boston: Cengage Learning.
- Mtv Uutiset (14.12.2020): Tietynlaisilla oppilailla paremmat eväät selviytyä etäopetuksesta muita paremmin. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tietynlaisilla-oppilailla-paremmat-evaat-selviytya-etaopetuksesta-muita-paremmin/8011672#gs.w73ulk> Viitattu 21.3.2021.
- Parish, S., Magaña, S. & Cassiman, S. 2008. It's Just That Much Harder. Multilayered Hardship Experiences of Low-Income Mothers With Disabilities. Affilia: Journal of Women and Social Work 23 (1), 51-65.

- Pulma, P. 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15-70.
- Raijas, A. 2017. Onko kaikilla varaa syödä terveellisesti ja vastuullisesti? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (4), 468-471.
- Ridge, T. 2011. The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK. *Children & Society* 25. 73-84.
- Salmi, M. 2020. Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. E-kirja. Vastapaino.
- Salmi, M., Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. 2016. Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. THL Työpaperi 30/2016. Helsinki: Juvenes Print, 13-44.
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Sauli, H. 2013. Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa. Teoksessa M. Pietiläinen (toim.) *Työ, talous ja tasa-arvo*. Helsinki: Tilastokeskus, 153-173.
- Sauli, H., Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2011. Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995-2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (5), 535-543.
- Toikka, E. & Haanpää, L. 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. E-kirja. Vastapaino.
- Townsend, P. 1979. *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Urponen, K. 1994. Hyvinvointivaltio muotoutuu. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 228-260.
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 501-512.
- Virtanen, A. 2018. Sosiaaliturvan menot ja rahoitus 2016. Tilastoraportti 13/2018. THL.

LIITTEET

Liite 1. Aineistoon valitut artikkelit ja niiden haku

Tekijä	Artikkeli	Vuosi	Julkaistu	Haku
Hakovirta, Mia	Lapsiköyhyys ja lapsen elatus vanhempien eron jälkeen	2010	Yhteiskuntapolitiikka 75 (3)	Manuaalinen haku
Hakovirta, Mia	Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat	2006	Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006	Teoksen Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa lähdeluettelo
Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna	Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä	2014	Yhteiskuntapolitiikka 79 (2)	Manuaalinen haku
Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna	Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa	2012	Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124	Aiheen aiempi opiskelu
Härkönen, Juhon	Single-mother poverty: how much do educational differences in single motherhood matter?	2017	LIS Working Paper Series No. 714	Google Scholar. hakusanat "single mother poverty"
Kainulainen, Sakari	Milloin tulot riittävät edes kohtuulliseen elämään?	2019	Yhteiskuntapolitiikka 84 (1)	Manuaalinen haku
Kalil, Ariel & Ryan, Rebecca M.	Mothers' Economic Conditions and Sources of Support in Fragile Families	2010	The Future of Children 20 (2)	Social Services Abstracts, hakusanat families with children AND poverty AND single mothers AND experience
Krok, Suvi	Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa	2009	Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos	Tutkielman ohjaaja
Koivusilta, Leena	Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta	2020	Vertaisarvioitu teos Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus	Taustoittava materiaali
Liikanen, Sanna-Liisa	Köyhät ritarit. Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa	2017	Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos	Aiheen aiempi opiskelu
Main, Gill	Child Poverty and Children's Subjective Well-Being	2014	Child Indicators Research 2014 (7)	Teoksen Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus lähdeluettelo
Main, Gill	Money Matters: a Nuanced Approach to Understanding the Relationship between Household Income and Child Subjective Well-Being	2019	Child Indicators Research 2019 (12)	Teoksen Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus lähdeluettelo

Parish, Susan L., Magaña, Sandra & Cassiman, Shawn A.	It's Just That Much Harder. Multilayered Hardship Experiences of Low-Income Mothers With Disabilities	2008	Affilia: Journal of Women and Social Work 23 (1)	Social Services Abstracts, hakusanat families with children AND poverty AND single mothers AND experience
Raijas, Anu	Onko kaikilla varaa syödä terveellisesti ja vastuullisesti?	2017	Yhteiskuntapolitiikka 82 (4)	Manuaalinen haku
Ridge, Tess	The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK	2011	Children & Society 2011 vol. 25	Teoksen Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus lähdeluettelo
Salmi, Minna	Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä	2020	Vertaisarvioitu teos Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus	Taustoittava materiaali
Sauli, Hannele, Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna	Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995-2009	2011	Yhteiskuntapolitiikka 76 (5)	Manuaalinen haku
Toikka, Enna & Haanpää, Leena	Vanhempien huono- osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin	2020	Vertaisarvioitu teos Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus	Taustoittava materiaali
Vauhkonen, Teemu, Kallio, Johanna & Erola, Jani	Sosiaalisen huono- osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa	2017	Yhteiskuntapolitiikka 82 (5)	Manuaalinen haku